

Rastava i razvod braka - povijesno- pravna analiza

Franjić, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Catholic Faculty of Theology / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:120:488883>

Rights / Prava: [In copyright](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2021-07-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Catholic Faculty of Theology](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ĐAKOVU

RASTAVA I RAZVOD BRAKA

povijesno–pravna analiza

Diplomski rad

Mentor:

Doc. dr. sc. Zdenko Ilić

Studentica:

Kristina Franjić

Đakovo, 2020.

Sadržaj

Sažetak	3
Summary	4
Uvod.....	5
1. Rastava/razvod braka u Bibliji.....	7
1.1. Stari zavjet.....	7
1.2. Novi zavjet	10
2. Tumačenje rastave/razvoda braka kroz povijest	11
2.1. Rastava/razvod braka u rimskom pravu	12
2.2. Patristika.....	13
2.3. Skolastika	16
2.4. Tridentски sabor.....	17
2.5. Francuska revolucija	18
2.6. Bivša Jugoslavija.....	18
3. Obiteljski zakon RH.....	20
3.1. Prestanak braka	21
3.2. Poništaj braka	21
3.3. Rastava braka	22
3.4. Razvod braka.....	23
3.5. Posredovanje prije razvoda	23
3.6. Što s djecom u braku?	24
4. Rastava ženidbenih drugova u kanonskom zakonodavstvu.....	26
4.1. Kodeks iz 1917.....	26
4.1.1. Razrješenje veze	26
4.1.2. Rastava uz trajanje ženidbene veze	27
4.2. Zakonik iz 1983.....	28
4.2.1. Razrješenje veze	28
4.2.2. Rastava uz trajanje ženidbene veze	35
5. Sadašnja situacija.....	39

5.1. Statistika.....	40
5.2. Uzroci rastave/razvoda i posljedice	42
5.3. Razvod braka i crkveno poništenje ženidbe.....	44
Zaključak	46
Literatura.....	48

Sažetak

U radu predstavljamo rastavu i razvod braka analizirajući povijesne i pravne činjenice. Tematski je podijeljeno u pet poglavlja. Prvo i drugo poglavlje prikazuju rastavu/razvod braka počevši od biblijskog izričaja braka, kao i rastave/razvoda, pa sve do tumačenja rastave/razvoda na prostoru bivše Jugoslavije. U trećem poglavlju obrađeni su pojmovi uzeti iz Obiteljskog zakona Republike Hrvatske. Obiteljski zakon iz 1998. godine govori o rastavi braka, dok, noviji, Obiteljski zakon iz 2003. godine donosi termin „razvod“ braka. U četvrtom poglavlju detaljno je obrađen Zakonik kanonskog prava iz 1983., u čijim kanonima se govori o rastavi ženidbenih drugova u kanonskom pravu, uspoređivano s Kodeksom kanonskog prava iz 1917. godine. Iako Crkva zagovara i štiti brak i obitelj, ona ipak dopušta prekid zajedničkog ženidbenog života, u posebno teškim slučajevima, inzistirajući na pomirenju, ukoliko je to moguće. U petom poglavlju prikazana je sadašnja situacija brakova i rastava/razvoda, te su izneseni statistički podatci razvedenih brakova u Hrvatskoj. U poglavlju su prikazani uzroci rastave/razvoda, posljedice koje ostavljaju na supružnike, kao i na djecu, koja isto tako pate. Zaključno, uočavamo da Crkva može dati odgovore na probleme obiteljskog života, gdje vidimo da se javlja pozitivno raspoloženje kod ljudi prema Crkvi. Briga Crkve se prvenstveno odvija prema djeci, koncentrira se na pastoral djece osnovnoškolskog uzrasta, dok roditelji, odrasli koji su ostali sami nakon što su ta djeca odrasla i otišla iz obitelji, ostaju izvan pastoralnog dohvata. Također, rastavljeni roditelji, bivaju ponekad sami u cijelom tom kaosu koji ih je zadesio. Kako bi se približili takvim ljudima, potrebno je organizirati terapeutske radionice i osmisliti pastoralne programe.

Ključne riječi: Obiteljski zakon Republike Hrvatske, Zakonik kanonskog prava, Kodeks kanonskog prava, rastava/razvod, razvedeni brakovi u Hrvatskoj

Summary

Separation and Divorce of marriage – historical – iuridical analysis

In this paper work we are representing separation and divorce of marriage by analyzing historical and juridical facts. The whole elaboration is divided into five chapters. First and second chapters are showing divorce starting from the Biblical definition of marriage and divorce until interpretation of divorce on the area of former Yugoslavia. In the third chapter the terms from the Croatian Family Law are explained. Family Law from 1998 is mentioning the word separation while the new Family Law that was brought forth in 2003 has a new definition of the word and uses the word divorce. Fourth chapter has explained details of the Code of Canon Law that was created in 1983. The Code mentions separation of a married couple in the Canonical Law and compares it to Code of Canon Law from 1917. Although the Church mediates and protects marriage and family, she does allow the termination of the marriage life if the situation is especially hard on the spouses but also mediates reconciliation if is possible. Fifth chapter shows us information on marriages and divorces in today's time, were we give some information from the statistic of divorces in Croatia. There is further explanation of the causes of separation/divorce, the consequences they are leaving for the separated spouses and as well the children who are also suffering because of it. In conclusion, we can see that the Church can give answers for the problems of family life and many people are looking toward the Church for answers in good faith. The Church has focused on primary care for children; it is focused on pastoral education of the children in primary school while parents, adults who are left alone after the children grow up and leave the family stay beyond pastoral reach. Also, divorced parents are often left alone in life after the separation. There is a growing necessity for organised therapeutic workshops and pastoral programs to bring these people closer to the Church community.

Keywords: *Family Law of the Republic Croatia, the 1983 Code of Canon Law, the 1917 Code of Canon Law, separation /divorce, divorced marriages in Croatia*

Uvod

Cilj ovog diplomskog rada je prikazati rastavu/razvod braka u okviru kanonskog i građanskog prava, odnosno tumačeći rastavu/razvod braka kroz povijesne datosti i pravne činjenice. Rad je podijeljen na pet poglavlja. Razvod/rastavu braka gledamo kroz kontekst braka i obitelji. Obiteljska zajednica je temelj i stup društvene zajednice. Dovoljno je da jedan bračni drug biva nezadovoljan ophođenjem drugog, odmah dolazi do rastave/razvoda braka. Vidimo da su razvodi braka sve češće pojavljuju u društvu. Narušeni su skladni obiteljski odnosi, djeca se teško snalaze u novonastaloj situaciji, bračni drugovi ostaju povrijeđeni, narušava se njihovo i psihičko i socijalno stanje u društvu. O svemu tome progovoriti ćemo u narednim poglavljima ovog diplomskog rada.

U prvom poglavlju govorit ćemo o rastavi/razvodu braka u Bibliji. Započet ćemo s temeljnim pojmom braka, te kako Stari zavjet shvaća plodnost i na čemu se temelji židovsko bračno pravo. Taj ćemo govor temeljiti na knjizi Postanka. Želimo istaknuti kako se u Novom zavjetu shvaćao brak, počevši od Pavlovske poslanice Korinćanima sve do njegovog shvaćanja nerazrješivosti braka.

U drugom poglavlju tumačit ćemo rastavu/razvod braka kroz povijest. Počevši od rimskog prava, od kojeg polazi svako pravno i znanstveno istraživanje, rad nastavljamo s patristikom, skolastikom, Tridentским saborom i njegovim odlukama i dekretima o braku, Francuskom revolucijom i njezinom Deklaracijom o pravima čovjeka i građanina, zaključno s bivšom Jugoslavijom, čiji je Zakon o braku i porodičnim odnosima iz 1978. nadopunjen u Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske.

Želimo u trećem poglavlju istražiti kada brak prema Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske prestaje, kako se shvaća rastava braka, razvod braka, poništaj braka, te što s djecom u braku.

U četvrtom poglavlju, za pravnu analizu, sagledat ćemo kako Kodeks iz 1917. i Zakonik iz 1983. u kanonskom zakonodavstvu govore o rastavi uz trajanje ženidbene veze i razrješenju veze. Usporedit ćemo što Kodeks i Zakonik u pojedinim kanonima

govore o tvrdoj i izvršenoj ženidbi, neizvršenoj ženidbi te ćemo se dotaknuti Pavlovske i Petrove povlastice.

U petom poglavlju vidjet ćemo kakva je trenutna situacija o slučajevima razvoda/rastave braka u Republici Hrvatskoj. Također ćemo navesti neke statističke podatke o broju razvedenih/rastavljenih brakova u Hrvatskoj. Nastojat ćemo prikazati koji su uzroci rastave/razvoda i posljedice, te kako Crkva gleda na ženidbu i prihvaća li poništenje ženidbe.

1. Rastava/razvod braka u Bibliji

Biblija nam otkriva u prvim poglavljima Knjige Postanka Božji plan o braku. Cijeli izvještaj iz Knjige Postanka o stvaranju odnosi se na stvaranje muškarca i žene u perspektivi braka. Želi se naglasiti da je brak Božje djelo te se time suprotstavlja iskrivljenom shvaćanju starih istočnih naroda, koji su zapravo izobličili ispravno shvaćanje braka u Izraelu. U trećem poglavlju Jahvist prikazuje nam dramu ljudske povijesti, pad prvog čovjeka i njegove posljedice. Sveto Pismo, napose Novi zavjet, otkriva nam ljubav kao nešto bitno u bračnoj ljubavi, a to je ljubav koja je predanje, darivanje osoba, poštivanje vrednota i dostojanstvo drugoga, partnera kao osobe, dok je u Starom zavjetu prikazan ideal braka u Knjizi Tobijinoj, u idealnoj ljubavi jednog muža i žene, Tobije i Sare.

1.1. Stari zavjet

Izrael je brak prema proročkim tumačenjima doživljavao kao sliku ili simbol koji odražava zaručničke odnose između Boga i izabranog naroda. Iako se Izrael kao narod naselio u jednu kulturu koja je već bila veoma izgrađena i oblikovana, njihov je Bog bio drukčiji od ostalih bogova. Plodnost nije ovisila o božanstvima i magijskim obredima, kao što je bio slučaj posvuda u Kanaanu, nego o milosrdnoj Jahvinoj dobroti. Izraelci su vjerovali u slobodnog Boga, koji je mogao podariti plodnost ženama koje su bile sterilne. To je izvor demitologizacije braka u Izraelu. Seksualnost, brak i plodnost u Izraelu spadaju u sferu zemaljskih darova koje daje svemogući Jahve.¹ U izraelskom narodu, brak Adama i Eve je jedini ispravan model bračnog savezništva. Sam Bog daje ženu mužu: „Od rebra što ga je uzeo čovjeku napravi Jahve, Bog, ženu, pa je doveo čovjeku.“ (Post 2,22). Dakle, po samom činu stvaranja brak je dobar i svet, te kao takav sa sobom nosi Božji blagoslov.

Posljedice pada čovjeka javljaju se odmah: žena zavedena postaje zavodnicom svoga muža: „Tada im se obadvoma otvore oči i spoznaju da su goli“. (Post 3,7). Javlja se prvi put osjećaj stida kao znak narušenog sklada njihovih međudnosa i razdora unutar njih samih. Grijeh je ostavio duboke tragove i na poimanje braka u Izraelu. Od

¹ Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, Zagreb, 2009., 17.

trenutka kad su čovjek i žena pali u grijeh, umanjilo se povjerenje prema Bogu, te se njihovo ono iskonsko „jedno“, narušilo, tako da je muž dominirao nad ženom i smatrao ju ropkinjom. Umjesto da žena bude mužu „pomoć“, postala mu je neprijatelj, a muž svojoj ženi postaje tiranin. (Post 2,18). Ti će se tragovi očitovati u poligamiji i patrijarhalizmu.² Židovsko bračno pravo je patrijarhalno, tj. moralni i pravni savjeti ne obvezuju podjednako muža i ženu. Obveze predbračne čistoće, bračne vjernosti i nerazrješivosti odnosi se samo na ženu (Pnz 22,20). Pravo na rastavu je imao samo muž, a preljub je mogla učiniti samo žena. Inicijativa rastave je u muža. U jahvističkoj predaji, Bog je onaj koji daje ženu mužu kao životnu družicu, muž je imao apsolutnu vlast nad ženom. Dopusšteno mu je otpustiti ženu pod tri uvjeta: ustanoviti na njoj nešto „ružno“, uručiti joj otpusno pismo, ne može je uzeti za ženu ako se ona ponovno udala. Čovjek je mogao otpustiti vlastitu ženu samo ako bi našao kod nje „nešto ružno“ (Pnz 24,1). Na temelju otpusnog pisma u kojem je službeno izjavio da više nije njegova žena i na taj način brak je bio poništen i njih dvoje su bili slobodni za sklapanje novog braka. Razlog „nešto ružno“ nije bio točno izražen niti jasan (usp. Sir 7, 26; 25, 36; 42,9).³ Postojala su različita tumačenja o rastavi s obzirom na spomenuti razlog. Zakon o rastavi nije bio jasan i dosta je kompleksan. Postojale su dvije škole, nazvane po dvojici židovskih učitelja. Prva, Šamaj i njegova škola, smatrali su da jedini razlog za rastavu može biti preljub, dok, druga, Hilel i njegova škola smatrali su da i najbeznačajniji razlozi mogu biti dovoljni da muž otpusti ženu i poništi brak. Na primjer, ako joj je jelo pregorjelo, ili ako je imala čudan zadah, ili ako noću hrče itd. U Izraelu, u obiteljskom životu, očeva volja se poštivala, tako da je uzajamna privola dvoje zaručnika bila odraz poslušnosti roditeljima. Po zakonu, djevojka je morala imati najmanje dvanaest godina, a mladić trinaest, te stoga ona nije bila sposobna sama donositi odluku za sklapanje braka. Iza djevojkinе odluke stajali su njezini roditelji.⁴ Brak u Izraelu bio je u određenom smislu obiteljska stvar koja se odvijala u svjetlu vjere u objavljenog Boga.⁵ Židovski mentalitet nije pravio razliku između rastave s pravom na novu ženidbu od rastave bez prava na novu ženidbu. Kod Isusa, otpust žene ima značenje rastave, i taj je otpust uvijek davao pravo na novu ženidbu. Pojam preljub imao je čisto određeno značenje, uvijek u prilog mužu, zbog toga što se na ženu gledalo kao na preljubicu kad

² Usp. M. MATIĆ, Poimanje braka u Starom zavjetu, u: *Obnovljeni život*, 49(1994.)6, 603-616., ovdje 608.

³ Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, 60.

⁴ *Isto*, 61.

⁵ *Isto*, 62.

je imala spolni odnos s drugim, dok se čovjeka uzimalo za preljubnika ako je povrijedio pravo drugog muža.⁶

Židovsko bračno pravo nije samo patrijarhalno nego je i poligamijsko, tj. muž je mogao imati više žena i stoga nije bilo za njega nikakva preljuba prema vlastitoj ženi nego samo nepravda prema drugom mužu ako je živio s njegovom ženom ili bludnost ako je imao odnos s nekom djevojkom. Takvo poimanje braka odudara od njihove etike. Činjenica je da se Izrael potpuno udaljio od Jahvine zamisli, priklanjao se krivim poganskim shvaćanjima seksualnosti. Pisci iz Ponovljenog zakona borili su se protiv mješovitih brakova. Mješoviti brak se smatrao nevjernošću prema Jahvi i raskidom saveza s njime.⁷ Prorok Malahija, koji osuđuje mješovite brakove, zahtijeva da se ekskomuniciraju oni koji ih sklope. Taj proročki zahtjev ostat će doduše ideal u Izraelu, ali neće postati zakonom, još manje životnom praksom. (Mal 2,12). Pisac Knjige Sirahove dvjesto godina kasnije zastupa jednoženstvo i vjernost prvoj zaručnici, ali ne i nerazrješivost braka. Mudrosne knjige ne isključuju rastavu braka, one potiču muža da se raduje sa ženom, da se ne zanosi preljubnicom i tuđinkom. Novi ideal braka prikazan je u Knjizi Tobijinoj. Riječ je o idealnoj ljubavi Tobije i Sare. Tobija ne uzima Saru iz želje za užitkom, nego iz želje za potomstvom koje će slaviti Boga. Na svadbeni dan, njihova molitva pokazuje da na svoj brak gledaju u duhu stvaranja, ljubavi i plodnosti prvog para.

Zmija je bila središnji simbol religijskih rituala u kojima su slavili plodnost. Plodnost se smatrala velikim Božjim blagoslovom. Nemati djecu značilo je biti bez Božjeg blagoslova (usp. Pnz 25,6), a materinstvo je bilo ponos svake žene u Izraelu.⁸ U Starom zavjetu naglašava se važnost potomstva i djece, dok se manje govori o ljubavi između muža i žene. U izraelskoj tradiciji ipak se nije manje vrjednovala. Sva bit bračne ljubavi u Bibliji izražena je slikom „jedno tijelo“. Napast, koja je izražena u simbolu zmije, zavela je na nevjernost ženu, a žena Adama. Eva se podložila magijskim ritualima plodnosti, umjesto da je ostala vjerna Božjem blagoslovu. Ta nevjernost se kroz povijest čovječanstva ponavljala kroz nove situacije i u različitim okolnostima. Upravo iz nepovjerenja prema Bogu, razbio se sklad između čovjeka i prirode, čovjek ne unosi u

⁶ Usp. M. JURČEVIĆ, Biblijsko – teološki temelj nerazrješivosti ženidbe, u: *Riječki teološki časopis*, 31(2008.)1, Rijeka, 2008., 157-176., ovdje 164.

⁷ Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, 58.

⁸ Usp. *Isto*, 53.

odnose s drugim ljudima božansku harmoniju, nego se neprestano bori za vlastiti opstanak.

1.2. Novi zavjet

Vizija Novog zavjeta jest ta da svijest grijeha i potreba spasenja je u prvom planu. U Kristu, u njegovoj spasiteljskoj mucij, smrti i uskrsnuću, ostvaruje se spasenje. Optimizam stvaranja ustupa mjesto radosti spasenja i otkupljenja. Seksualna i bračna ljubav je zemaljska stvarnost. Kao takva ulazi u djelo spasenja. Isus potvrđuje ustanovu ženidbe i daje joj izvorno i konačno savršenstvo, apsolutan karakter nerazrješivosti. Ženidba je dobra, sveta i zakonita. Bračna ljubav daje seksualnosti njeno pravo mjesto. Ona je kao zemaljska stvarnost uzdignuta na dostojanstvo sakramenta Novog zavjeta. Dva komplementarna aspekta seksualne stvarnosti: plodnost i ljubav sa svojim simbolizmom uvijek se isprepliću u tekstovima Novog zavjeta. Ipak plodnost obitelji ne dolazi toliko do izražaja. Njena važnost jasna je po sebi. Naprotiv, više je naglašena seksualna i bračna ljubav, koja dolazi u Novom zavjetu uzdignuta do nenaslućene vrednote, do same božanske stvarnosti.⁹

Kada govorimo o rastavi braka u Novom zavjetu, ostaje jasno da Bog mrzi rastavu, (Mt 2,16) te da je Njegov iskonski plan nije predviđao (Mt 19,8). Pavao ponavlja Isusovu zabranu rastave: „Da se žena od muža ne rastavlja.“ (1Kor 7,10)¹⁰ U Prvoj poslanici Korinćanima, Pavao je u povijesnom i društveno-kulturnom kontekstu progovorio o braku. Upravo zato što Korint slovi kao najpokvareniji grad stare Grčke, gdje se nalazi glasoviti hram božice Afrodite u kojem je cvala prostitucija, iz toga razloga Pavao baš njima govori o seksualnim nastranostima u Korintskoj zajednici te o braku i bračnim problemima. Osuđuje kao zabludu mišljenje onih koji smatraju da je brak zlo, te on odobrava brak kao vrijednost i preporučuje ga kao sredstvo protiv bludnosti onomu tko ga je na temelju vlastite sklonosti prepoznao kao svoj životni put. Također zastupa jednoženstvo, monogamiju. Ističe ravnopravnost u braku među partnerima. Za Pavla je brak životni savez, uzajamno predanje i prihvaćanje jednog muža i jedne žene. U Prvoj poslanici Korinćanima (7,10-11), Pavao iznosi svoje stajalište o nerazrješivosti bračnog saveza.¹¹ To je najstariji novozavjetni tekst o

⁹Usp. C. TOMIĆ, Biblijska vizija ljubavi i braka, u: *Obnovljeni život*, 27(1972.)6, 548-561., ovdje 559.

¹⁰Usp. C. B. ROCK, Brak i obitelj, u: *Biblijski pogledi*, 47(1994.)2, 123-152., ovdje 139.

¹¹Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, 70.

nerazrješivosti braka. Nerazrješivost braka potječe izravno od Krista, a ne od njega ili od Crkve. Osim u Poslanici Korinćanima, on govori o nerazrješivosti bračnog saveza i u Poslanici Rimljanima, gdje kaže da je udana žena vezana zakonom dok joj muž živi, a kad umre, slobodna je pred zakonom, te nije preljubnica pođe li za drugog. Pavao donosi više odredbi za mješovite brakova, jasno razlikuje Isusovu naredbu od svoje, smatra da su njegove odredbe, a ne Isusove. Kada govorimo o odredbama koje donosi, neke od njih su da načelno treba čuvati nerazrješivost mješovitog braka, ako nekrštena stranka ne pravi smetnje i želi živjeti u miru s krštenom strankom, krštena stranka se ne smije rastaviti, ako nekrštena stranka pravi smetnje zbog vjere, krštenoj stranci je slobodno rastaviti se i započeti novi brak. S obzirom na nerazrješivost braka, ta iznimka se zove Pavlovska povlastica – *Privilegium Paulinum*.¹² Pavao ističe da se brak nekrštenih može razriješiti, a s izvršenim brakom krštenih nikako ne može. Prema Pavlu, temelj je krštenje, što znači da se nerazrješivost braka temelji na nerazrješivu jedinstvu Krista i Crkve, odnosno krštenju. Isus se uzdiže iznad židovskog zakonodavstva, kritizira zakon i pokazuje stvarnost ženidbe koja nadilazi svaki zakon. Vidimo da se Isusovo naučavanje o nerastavi svodi na Stvaranje, a ne na židovski zakon. Temelj jedinstva muškarca i žene potječe od samog Božjeg stvaranja, kada čovjeka stvara kao muško i žensko i kaže da nisu više dva, nego jedno tijelo. Dakle, što je Bog stvorio i sjedinio, čovjek neka ne rastavlja.

2. Tumačenje rastave/razvoda braka kroz povijest

Prilikom primanja sakramenta krštenja, u prvim stoljećima kršćanskog doba, većina pogana je već bila oženjena. U trenutku primanja sakramenta krštenja, samim time, brak je došao na novu razinu i doživio preobrazbu. Kod sklapanja braka, kršćani su slijedili običaje svojih sunarodnjaka Grka, Rimljana, a kasnije i Germana, Franaka itd.

Rastava/razvod braka kroz povijest tumači se počevši od starog Rima i rimskog prava. Najprije, obradit ćemo rimsko pravo, od kojeg se polazi u svakom pravnom radu. Nakon toga ćemo obraditi razdoblja patristike, skolastike, Tridentskog sabora, Francuske revolucije, kao i bivše Jugoslavije te vidjeti kako tumače rastavu/razvod braka i razlažu pravna pitanja.

¹² Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, 71.

2.1. Rastava/razvod braka u rimskom pravu

Rimsko je pravo od osobita značaja u svakom pravnom i znanstvenom istraživanju. Bračno pravo je odražavalo samu bit društva. U Rimu je od starine vrijedilo načelo slobodnog razvoda braka. U klasično doba dovoljna je izjava o razvodu (*repudium*) i dolazi do prekida bračne zajednice. Sloboda razvoda postojala je i u tom smislu, što za razvod nisu bili u Rimu nikada potrebni zakonski razlozi za razvod. Zbog moralnog propadanja društva, August je u svojim odredbama pokušao spriječiti moralni ponor i spasiti dostojanstvo rimske obitelji. Brak se naime, shvaćao više faktičnim stanjem koje sačinjavaju *affectio maritalis* i faktično zajedničko življenje, te prestankom tih elemenata prestaje i brak.¹³ Za razvod braka nije trebala sudska osuda kao danas, nego je to bio akt samih stranaka.¹⁴ Naime, brak je smatran kao ugovor, dakle, raskidiv je kao i svaka druga obveza. Razvod braka smatran je kao legitiman institut bračnog prava.

U najstarije doba, brak *cum manu* mogao je razvesti samo muž, odnosno njegov *pater familias*, ako je muž još bio pod *patria potestas*.¹⁵ *Pater familias* bio je kućni „svećenik“ u obitelji.¹⁶ Pravo na razvod braka imala su oba bračna druga. *Pater familias* mogao je svoju kćer protivno njezinoj volji odvesti od muža, a žena *sui iuris* mogla je samovoljno razvesti svoj brak.¹⁷ Ako bi se žena ubrzo nakon što joj je muž izjavio volju za razvodom braka, vratila u muževu kuću, brak se nije smatrao razvedenim ni bračna zajednica prekinutom. Naime, razvod može biti samo stvaran, što isključuje mogućnost prividnog razvoda. Mora u sebi sadržavati trajnu namjeru da se brak razvede. Nisu se smatrali valjanima razvodi braka uzrokovani ljutnjom. Za razvod braka potrebna je stvarna namjera izjave volje. Volja se mogla izjaviti usmeno ili pismeno, čak i preko glasnika. Brak bez djece dovodio je u opasnost obiteljske religiozne običaje te je sterilnost bila dovoljan razlog za razvod braka. Beženstvo je bilo izričito zabranjeno. Obredi unutar obitelji bili su osnova monogamijskog i nerazrješivog braka. Konačni cilj braka nije se poistovjećivao sa seksualnim zadovoljstvom među zaručnicima, već se sastojao u rađanju djece. Ovu svrhu braka treba razumjeti u religioznom smislu, jer se po djeci se nastavljala obiteljska religioznost, jer muž i otac je istodobno bio i kućni

¹³ M. HORVAT, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1962., 75.

¹⁴ Usp. M. BELIĆ, Pravna narav braka, u: *Bogoslovska Smotra*, 23(1935.)3, 255-276., ovdje 276.

¹⁵ M. BRATKOVIĆ, Razvrnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu, u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 61(2011.)1, 110-150., ovdje 117.

¹⁶ Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, 128.

¹⁷ Usp. *Isto*, 118.

„svećenik“ u obitelji, a sin je davao sigurnost da će se nastaviti obiteljska loza. Rađanje djeteta bila je tek materijalna činjenica, no, istinsko formalno rađanje djeteta sastojalo se u religioznom činu u kojem je otac prihvaćao ili odbacivao dijete. Taj obred prihvaćanja djeteta obavljao se deveti ili deseti dan nakon njegova rođenja.

Veliki preokret učinio je car Konstantin. Carskom konstitucijom 331. godine Konstantin odredio je razloge koji omogućavaju valjan razvod braka. Žena se mogla razvesti od muža kad je on bio ubojica, oskrvritelj grobova ili trovatelj, a muškarac od žene koja je trovateljica, preljubnica ili svodnica. Za sporazumni razvod nije bilo potrebno dokazivati nikakav oblik krivnje. Žena koja se razvela bez zakonom opravdanih razloga, osim gubitka miraza, kao kazna predviđena je deportacija na otok i nužnost ostavljanja sveg svojeg dobra u muževoj kući. Muž je u slučaju kršenja tog zakona bio dužan vratiti cijeli miraz te je gubio pravo na ponovno sklapanje braka. Ako je muž doveo u kuću drugu ženu, prva je imala pravo ući u kuću i prisvojiti miraz druge žene.¹⁸ Zadnje promjene u rimskom bračnom pravu izvršio je Justinijan. Novela 117. Justinijanov je posljednji zahvat u uređenju razvoda braka. Prema njegovim odredbama, žena je gubila miraz i doživotno je zatvarana u samostan. Dvije trećine njezinih dobara dobila su djeca, a ostatak samostan. Osnovan je i poseban samostan koji je primao za nezakoniti razvod okrivljene žene. Muškarac koji je protuzakonito razveo brak kažnjavao je gubitkom miraza, a u kasnijim novelama Justinijan je izjednačio u kazni i muškarca i ženu tako da su odredbe koje su prije bile obvezujuće samo za žene postale obvezujuće i za muškarce. Naime, njegovo strogo poimanje razvoda braka ukinuo je Justinijanov nasljednik Justin II. Brak je u rimskom pravu poiman kao ugovor, dakle raskidiv kao što je i svaka obveza raskidiva.

2.2. Patristika

Brak i obitelj prvih kršćana bili su pod snažnim utjecajem židovske tradicije, ali i pod još snažnijim utjecajem novozavjetnih pravila koja su detaljno propisivala dužnosti članova obitelji. Među kršćanima je sklapanje braka obično bilo praćeno vjerskim obredima. Ignacije prvi u crkvenoj tradiciji govori o sklapanju ženidbe pred crkvenim službenikom. On potvrđuje da kršćanski brak treba biti sklopljen uz pristanak biskupa i

¹⁸ M. BRATKOVIĆ, Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu, 120.

u njegovoj prisutnosti. Naime, biskupi su zahtijevali pastoralnu brigu s obzirom na brak i duhovnu kršćansku pouku za zaručnike. Taj se prijedlog provodio djelomično u pojedinim crkvenim zajednicama, a ne u općoj Crkvi. Klement Aleksandrijski govori o braku koji je zasnovan u skladu s Riječju kao posvećenom zajedništvu. Naime, Pavao je istaknuo da je Bog stvorio dobro ukoliko je „posvećeno Božjom riječju i molitvom Crkve“ (1 Tim 4, 3-5). Upravo na taj tekst se oslonio i Klement Aleksandrijski kad kaže: „Brak sklopljen prema *logosu* (Božjoj riječi) posvećen je ako je bračna zajednica podložna Bogu i ako su supružnici u potpunoj iskrenosti srca sklopili bračni savez, ako su očišćeni od grijeha i ako dijele istu kršćansku nadu“ (*Stromata*, 4, 20, PG, 8, 1338).¹⁹ Od četvrtog stoljeća vjenčanje su obavljali svećenik ili biskup.

Od trećeg stoljeća neki su kršćani počeli smatrati da celibat ima prednost pred brakom, posebno za crkvene ljude od kojih se krajem četvrtog stoljeća na Zapadu počelo zahtijevati da žive u celibatu. Već su gnostici naučavali da je bračna zajednica grešna. Jeronim (340.–420.) je toliko uzdizao nevinost da se stjecao dojam da brak nije ideal. Služi se Tertulijanovim argumentima. Smatrao je da je, kako ističe Pavao, dobro ne doticati ženu (1 Kor 7,1) i iz toga slijedi da je zlo doticati bilo koju od njih. Također, smatra da je bračno stanje manje zlo koje se tolerira da se izbjegne veće zlo, te da ga se ne može opravdati osim ako se izbjegne bludništvo. Jeronim smatra da takvo stanje ne može biti dobro budući da nas sprječava u molitvi, u primanju Tijela Kristova (1 Kor 7, 5), sprječava rast u svetosti i zbog toga svećenici moraju prakticirati celibat. Bludnik je onaj muž koji se ne suzdržava u seksualnim odnosima sa svojom ženom, a onaj koji se suzdržava čini joj dobro. Postojanje braka opravdano je jedino radi prokreacije. Augustinovi pogledi bili su nešto umjereniji od Jeronimovih jer je uzdizao tri dobre strane braka: vjernost, potomstvo i sakrament. Tjelesna požuda se tako rađanjem djece pretvorila u nešto dobro. Međutim, on ipak i dalje tvrdi da su spolni odnosi s bilo kojom drugom svrhom osim dobivanja potomstva grešni. I on podupire nadmoćnu vrijednost celibata. Ali unatoč tome, ipak gleda na brak kao sudjelovanje u znaku sjedinjenja Krista i Njegove Crkve. Augustin je smatrao da je brak sakrament koji je nerazrješiv, nepovrediv i svet. Najviše se bavio bračnom simbolikom koja je prikazana u Ef 5, 21-32. Na temelju toga teksta definirao je brak kao sakrament. On smatra da je riječ o svetom znaku koji pretpostavlja svetu obvezu. Štoviše, kao *sakramentalni znak* brak simbolizira misterij jedinstva koje postoji između Krista i njegove Crkve. Za njega je

¹⁹Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, 139.

brak nerazrješiv zbog toga što je to sveti znak (*sacramentum-signum*) mističnog jedinstva između Krista i njegove Crkve.²⁰ Dakle, prema njegovu shvaćanju braka, potrebno je biti uzajamno vjeran kroz čitav život zbog same naravi bračnog saveza koji kao sveti znak simbolizira odnos između Krista i Crkve. Ako bi došlo do rastave, činilo bi se svetogrđe u odnosu prema svetoj stvarnosti koju simbolizira. Crkva je zabranjivala rastavu, osim zbog preljuba. Preljub se definira kao spolni odnos bračnog druga s osobom koja nije njegov vjenčani partner. Takvu vrstu odnosa posebno zabranjuje sedma zapovijed: „Ne čini preljuba!“ (Izl 20,14). Naime, prema Kristovoj propovijedi na Gori, preljub je učinjen kad netko „pogleda ženu žudeći je, već je s njom učinio preljub u svom srcu“ (Mt 5,28). Prema tome, do preljuba dolazi već kad netko ima požudne misli prema osobi suprotnog spola, a koja nije njegov bračni drug. Dakle, rastava je moguća i zakonita zbog preljuba (Mt 5, 32).

Oko trećeg stoljeća na ponovni brak, čak i nevine strane, gledalo se s negodovanjem. Na Istoku je vladala veća tolerancija; na primjer Bazilije (330.–379.) nije odobravao drugi brak, ali ga nije ni osuđivao (1 Kor 7,17). Prema Baziliju brak je jedna vrsta slabosti. Djevičanstvo mu se čini normalnim stanjem za kršćane, a brak je za ublažavanje slabosti koja dolazi od ranjene ljudske naravi.

U to su vrijeme prema rimskom zakonu muž ili žena mogli dobiti rastavu zbog jednog od mnogobrojnih razloga i slobodno sklopiti novi brak. Miješani brakovi kršćana s nekršćanima nisu smatrani zakonitima. Sabor u Elviri održan 306. godine zabranio je brak kršćana sa Židovima, krivovjercima i poganima. Na tom saboru, donesene su odluke da se krivovjerci ne smiju ženiti sa katolicima, ukoliko ne prihvate katoličku vjeru. Na saboru je odlučeno: canon XVI. „De puellis fidelibus ne infidelibus coniungantur. Haeretici si se transferre noluerint ad ecclesiam catholicam, nec ipsis catholicas dandas esse puellas; sed neque ludaeis neque haeticis dare placuit, eo quod nulla possit esse societas fidei cum infidele: si contra interdictum fecerint parentes, abstineri per quinquennium placet.“²¹ Sukladno tom saboru, Ambrozije (oko 339.–397.) osuđuje brak vjernika s nevjernikom i smatra ga svetogrđem. Ambrozije se oslanja na poslanicu Efežanima u kojoj Pavao govori o ženidbi kao velikom otajstvu. (Ef 5,32). Upravo zbog te uzvišenosti, na koju ženidbu stavlja, nije dopušteno vjenčati se sa

²⁰Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, 160.

²¹Izvor: https://earlychurchtexts.com/main/elvira/canons_of_elvira_01.shtml (29.5.2020.)

nevjernikom. Teodozijeve kodeks (438.) proglašava miješani brak zločinom za koji je propisana smrtna kazna.²² Patristi nisu posve razlučivali *ius naturale* od pozitivnog *ius divinum*, stoga je prirodno-ugovorni element interferirao s božansko-sakramentalnim elementom u pojmovnom koncipiranju svete stvarnosti ženidbe sve do skolastičke pojmovne analize koja ipak nije dublje zadržala u načelno jedinstvo ženidbe.

2.3. Skolastika

Prema skolastičkom shvaćanju, brak je *sacramentum*, što bi značilo da je simbol koji proizvodi nešto, u ovom slučaju nerazrješivi vez. Skolastici su smatrali da je bračna razrješivost nemoguća. Gracijan zastupa teoriju koja se zove teorija *copule*. Prema toj teoriji, uzajamni *consensus* (pristanak) nije dovoljan za uspostavu braka. Potrebno je *consensu* dodati *copulu carnalis*.²³ Kod sklapanja braka treba razlikovati dva stupnja: *matrimonium initiatum* je rezultat uzajamnog *consensusa*; drugi stupanj je *matrimonium perfectum (ratum)*, do kojega dolazi kad je prisutan element *copula carnalis*. Prvi se može razvrgnuti, dok se drugi apsolutno ne može rastaviti, jer dolazi do spolnog čina. Drugi stupanj u potpunosti simbolizira mistično jedinstvo između Krista i Crkve. (Ef 5,22-25). Oko 1140. Gracijan je objavio Konkordanciju neusklađenih kanona u kojoj je pokušao uskladiti osnovne tekstove o braku. On je zaključio da suglasnost brak čini pravno valjanim, a da ga spolni odnos jednostavno upotpunjuje.

Što se tiče svrhe braka, Petar Lombardijski, pariški biskup u dvanaestom stoljeću, potvrđuje da je osnovna svrha braka rađanje, dok je na drugom mjestu utočište od bluda. Petar Lombardijski je isticao važnost *consensusa*, a to je prema njegovom shvaćanju, *sacramentum* jedinstva između Krista i Crkve, te sveti simbol koji u sebi uključuje i seksualne odnose (usp. P. Lombardo, *IV Sent.*, d.27, c.7). Također, isticao je da je sam uzajamni *consensus* između zaručnika dovoljan za valjan brak. Kad je kod sklapanja braka izražena uzajamna želja zaručnika da to slobodno hoće, pa i onda kad nije došlo do seksualne konzumacije, takav brak je apsolutno nerazrješiv. Toma Akvinski (1225.–1274.) je smatrao da je brak prirodan i osnovan od Boga.²⁴ On je u sebi dobar i svet jer je od Boga. Smatrao je da svećenik ne mora odigravati presudnu ulogu kod svih sakramenata. Budući da je brak ugovor između dviju osoba, zaručnika i

²² C. B. ROCK, Brak i obitelj, 146.

²³ Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, 162.

²⁴ C. B. ROCK, Brak i obitelj, 146.

zaručnice, za njegovu uspostavu nije presudan onaj tko predvodi liturgijski čin, nego bračni partneri. Toma Akvinski svoju nauku temelji na načelu koje preuzima od Aristotela: čovjekova narav teži za očuvanjem vlastite vrste; dobro ljudske vrste nalazi se iznad dobra pojedinca.²⁵ Budući da su spolni odnosi nužni da bi se Božja stvorenja održala u životu, oni su dobri. Osim toga, prijateljstvo u braku je također dobro. Dakle, čovjek je usmjeren prema seksualnom jedinstvu radi reprodukcije. Podrazumijeva se ne samo rađanje ljudskog bića, nego i brigu za njegovo tijelo i dušu, za njegovo održavanje na životu i njegovu edukaciju, koja zahtijeva trajnu suradnju oca i majke. Zato je potrebna čvrsta ujedinjenost, a to znači oženjeni u bračnom savezu. Glavni razlog njihova bračnog zajedništva je prokreacija, odnosno rađanje djece. Za Tomu je primarna svrha braka rađanje i odgoj djece. Osim toga, uzajamno pomaganje zahtijeva također nerazrješivo jedinstvo u braku, što je njegov drugotni cilj.

2.4. Tridentски sabor

Sabor u Tridentu (1545.–1563.) u dekretu *Tametsi*, donio je odluku da se nijedan brak neće smatrati zakonitim ako nije sklopljen pred svećenikom i u prisutnosti dvaju svjedoka. Na 24. sjednici Tridentskog koncila održanoj 11. studenoga 1563. izglasan je dekret *Tametsi*.²⁶ Tim je dekretom prvi put općim crkvenim zakonom propisan bitni oblik sklapanje ženidbe. Premda su u sebi bile dobre odredbe dekreta, donijele su i mnoge poteškoće i pravne nesigurnosti. Nastala su takozvana „tridentska“ i „ne – tridentska“ mjesta. „Tridentskim“ mjestima su se smatrala ona gdje se sa sigurnošću nije znalo je li dekret bio proglašen, ali je kroz dulje vrijeme bio obdržavan. Dekret *Tametsi* imao je dvostruku obvezatnu ulogu: mjesnu, obavezivao je sve na tridentski ženidbeni oblik u mjestu gdje je bio proglašen, i imao je osobnu obvezatnu ulogu, tj. osobe koje imaju u tridentskom mjestu prebivalište ili boravište, vezane su na tridentski oblik sklapanje ženidbe i u ne – tridentskom mjestu, osim ako su u njemu stekle prebivalište ili boravište.²⁷ Kada govorimo o poteškoćama, važno je istaknuti one koje su izazivale ženidbe krštenih heretika. Tamo gdje je dekret bio proglašen, ženidbe heretika bile su radi neobdržavanja tridentskog ženidbenog oblika nevaljane, a u isto

²⁵ Usp. I. ANTUNOVIĆ, *Sakrament ženidbe*, 166.

²⁶ Usp. M. BERLJAK, *Kanonski oblik ženidbe: povijesni razvoj – Zakonik kanonskoga prava 1983*, Zagreb, 1999., 25.

²⁷ Usp. *Isto*, 26. – 27.

vrijeme, radi hereze, nisu se mogle sklopiti pred mjerodavnim župnikom. Dekret *Tametsi* nije odredio da se njegove odredbe odnose samo na krštene u Katoličkoj Crkvi ili na one koji su u nju primljeni, nego se odnosio na krštene. Mješovite ženidbe su također bile nevaljane ako se nije obdržavao propisani oblik. Benedikt XIV., zbog problematike ženidaba heretika i mješovitih ženidaba, mijenja 1741. godine za Nizozemsku i Belgiju odredbu dekreta *Tametsi*. Naime, on određuje da su takve ženidbe valjane, pa i ako se kod njihova sklapanja ne obdržava propisani oblik. Pio X. izdaje konstituciju *Provida sapientiqua cura* 1906. godine, jer su poteškoće vezane za mješovite ženidbe najviše nastale u krajevima njemačkog carstva, gdje su katolici pomiješani s hereticima.²⁸ Odredio je za cijelo njemačko carstvo da mješovite ženidbe nisu nevaljane, ako su učinjene pred nekatoličkim vjerskim službenikom i da kršćani nekatolici kada međusobno sklapaju ženidbe nisu dužni niti radi dopuštenosti niti radi valjanosti obdržavati odredbe koje su propisane tridentskim dekretom. Tridentski je sabor isključio mogućnost da preljub bude razlog za razrješenje ženidbe.

2.5. Francuska revolucija

Francuska revolucija,²⁹ ponovno je stvorila ideju o pravu na razvod braka uspostavljenu još u rimskom pravnom sustavu koja i danas prožima većinu zakonskih propisa instituta razvoda braka. Naime, racionalistička filozofija XVIII. stoljeća razvod braka smatra neotuđivim pravom čovjeka i njegovih sloboda.³⁰ Brak je proglašen običnim građanskim ugovorom, u skladu s njegovim rimskim poimanjem, unatoč mišljenju Katoličke Crkve o nerazrješivosti. Od tada, brak i obitelj, a samim time i razvod braka, želi se prenijeti iz nadležnosti vjerskih zajednica u nadležnost države.

2.6. Bivša Jugoslavija

Rimsko je pravo tražilo da zaručnici u času sklapanja ženidbe imaju takvu fizičku zrelost kakva je potrebna za potpuno spolno općenje. Budući da se ta zrelost ne postiže kod svih u istoj dobi, Justinijan je propisao za mušku osobu 14, a za žensku 12 godina, tako da prije te dobi ne mogu sklopiti valjanu ženidbu. Crkva je preuzela iz rimskog

²⁸ Usp. *Isto*, str. 28.

²⁹ Izdala je 1789. godine Deklaraciju o pravima čovjeka i građanina.

³⁰ Usp. M. BRATKOVIĆ, Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu, 144.

prava zapreku dobi u istom opsegu, ali s tom razlikom da su zaručnici bili sposobni za sklapanje ženidbe i prije te dobi, ako su mogli dokazati da posjeduju psihičku i fizičku zrelost.³¹ No, zapreka dobi nije bilo označena s jasnoćom, jer se s obzirom na seksualnu nesposobnost, brkala sa spolnom nemoći, a s obzirom na psihičku nesposobnost s pomanjkanjem privole. Tako je zapreka dobi prije Kodeksa iz 1917. bila zapravo zapreka nedozrelosti. Kodeks iz 1917. godine mijenja raniju zapreku nedozrelosti u pravu zapreku dobi. Prema tome, muška osoba prije navršene šesnaeste godine, a ženska prije navršene četrnaeste godine ne mogu sklopiti valjanu ženidbu, makar bili u stanju dokazati da posjeduju psihičku i fizičku zrelost.³² Novi je Zakonik kanonskog prava iz 1983. sačuvao istu dob od prijašnjeg (usp. kan. 1083, § 1).³³ Naime, prema tom kanonu, katolici mlađi od navedene dobi ne mogu sklopiti valjani vjerski brak. No, čitajući dalje, § 2 određuje da biskupska konferencija može odrediti višu dob za dopušteno sklapanje vjerskog braka, iz čega proizlazi da se traženje više dobi odnosi samo na dopuštenost, a ne na valjanost vjerskog braka.³⁴ Propisana dob za sklapanje ženidbe je dosta niska, ali treba imati na umu da se Zakonik odnosi na cijelu Katoličku Crkvu i da zato uzima u obzir i one krajeve u kojima mladići i djevojke ranije stječu psihičku i fizičku zrelost potrebnu za sklapanje ženidbe. Nakon toga, bivša biskupska konferencija Jugoslavije donijela je 1984. godine odredbu prema kojoj je za dopušteno sklapanje vjerskog braka potrebno imati navršenih 18 godina života, a ispod te dobi, za sklapanje braka je potrebna dozvola mjesnog ordinarija.³⁵ Tu je odredbu, kada je riječ o pitanju dobi dopuštene za valjano sklapanje braka, kasnije preuzela Hrvatska biskupska konferencija, i njome se kanonsko pravo približilo odredbama Obiteljskog zakona. Na prostorima bivše Jugoslavije donesen je Osnovni zakon o braku, koji je svoje bračno pravo regulirao po uzoru na švicarski Građanski zakonik iz 1907. godine, i time je sam i opravdanost razvoda braka promatran poprilično naprednjački s obzirom na ostale europske države.³⁶ Na razvod se gledao kao na kaznu za kršenje ili neispunjenje bračnih dužnosti, te kao na rješenje za narušene bračne odnose zbog neslaganja, neprijateljstva i sličnih razloga. Mogućnost za sporazumnu rastavu braka nije bila ozakonjena, ali ona je

³¹ Usp. N. ŠKALABRIN, *Ženidba*, Đakovo, 1995., 134.

³² Usp. *Isto*, 134.

³³ I. ŠIMOVIĆ, Bračne smetnje u svjetlu obiteljskog kanonskog prava, u: *Bogoslovska smotra*, 85 (2015.)1, 235-265., ovdje 239.

³⁴ Usp. *Isto*.

³⁵ Usp. *Isto*.

³⁶ Usp. M. BRATKOVIĆ, Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu, 139.

postojala i mogla se ostvariti zajedničkim traženjem da se brak razvede uz opravdane razloge koje je bilo potrebno navesti.

U Osnovnom zakonu o braku, nije bilo diskriminacije muškarca i žene. Bračni drug mogao je tražiti razvod braka iako je i sam počinio preljub, za razliku od kanonskog prava, u kojem postoji „izravnjanje grijeha“.³⁷ Naime, prema kanonskom pravu, pravo razrješenja zajedničkog ženidbenog života moguće je ako drugi ženidbeni drug nije i sam počinio isti grijeh, jer bi se u tom slučaju imalo „uzajamno izravnjanje“ grijeha.³⁸ Ako su oba ženidbena druga počinila preljub, pravo na razvod ne postoji.

Zakon o braku i porodičnim odnosima iz 1978. propisivao je građanski brak kao obvezu i zabranjivao crkveno vjenčanje prije sklapanja građanskog braka, te je propisana i mogućnost sporazumnog razvoda.³⁹ Osim što je ozakonjen sporazumni razvod, uvedeno je i pravo mirenja, odnosno posredovanja prije brakorazvodne parnice, a ti su sadržaji dopunjeni u Obiteljskom zakonu Republike Hrvatske iz 1998. i 2003. godine. O tim sadržajima bavit ćemo se u Obiteljskom zakonu iz 2003., što slijedi u sljedećim poglavljima.

3. Obiteljski zakon RH

Nakon sklapanja braka, mladenci često bivaju u zabludi da će nestati svi problemi u njihovu odnosu. Skladan i trajan brak predstavlja poželjan društveni cilj, no, zakonodavac je propisao kakvi bi trebali biti osobni odnosi u braku, što znači da ih bračni drugovi ne bi smjeli drugačije urediti. U Obiteljskom zakonu stoji da su bračni drugovi ravnopravni, dužni su jedan drugome biti vjerni, uzajamno se pomagati, međusobno se poštovati te održavati skladne bračne i obiteljske odnose. Nalaže se da bračni drugovi sporazumno određuju mjesto stanovanja, kao i o rađanju i podizanju djece te o obavljanju poslova u obiteljskoj zajednici. Također stoji da svaki bračni drug samostalno odlučuje o izboru svoga rada i zanimanja.⁴⁰ Ako se prekrši neko od tih prava nezadovoljnom bračnom drugu kao jedini pravni put preostaje mogućnost rastave

³⁷Usp.M. BRATKOVIĆ, Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu, 140.

³⁸ Usp. N. ŠKALABRIN, *Ženidba*, 314.

³⁹ Usp. *Isto*, 140.

⁴⁰ Usp. A. KORAC, Pravo na sklapanje braka i osnivanje braka u Hrvatskoj, u: S. BALOBAN (ur.), *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Zagreb, 2001., 139-167., ovdje 152–153.

braka. Obiteljski zakon iz 1998. godine koristi termin „rastava“ braka, dok se u Obiteljskom zakonu iz 2003. godine koristi „razvod“ braka.

Nadalje, Obiteljski zakon govori u svom četvrtom poglavlju o prestanku braka, poništaju braka, razvodu braka i posredovanju prije razvoda braka.

3.1. Prestanak braka

Bez obzira na način sklopljenosti braka on prestaje:

1. smrću bračnog druga;
2. proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim - danom koji je pravomoćnom presudom suda utvrđen kao dan smrti nestalog;
3. poništenjem ili razvodom pravomoćnom presudom suda o poništenju ili razvodu braka.⁴¹

Ako brak sklopljen u vjerskom obliku prestane, to ne utječe na obveze bračnih drugova koje proizlaze iz propisa vjerske zajednice pred kojom je brak sklopljen. Može se zadržati prezime koje je osoba imala u trenutku prestanka braka.

3.2. Poništaj braka

1. Pravo na tužbu imaju bračni drugovi i Centar za socijalnu skrb.
2. Pravo na tužbu imaju roditelji maloljetnika ukoliko je brak sklopljen protivno odredbi o sklapanju maloljetničinog braka koja se može odbiti ako je u vrijeme sklapanja ili naknadno nastao opravdani razlog zbog kojeg je dopušteno sklapanje braka. Tužba se ne može podnijeti nakon što je maloljetnik navršio 18 godina, ali bračni drug koji je prilikom sklapanja bio maloljetan može podnijeti tužbu za poništaj u roku od jedne godine od punoljetnosti.
3. Sud može odbiti tužbu za poništaj braka koji je sklopila osoba lišena poslovne sposobnosti bez dopuštenja suda ako je u vrijeme sklapanja ili naknadno postala sposobna shvatiti značenja braka i obveza. Tužba se ne može podnijeti nakon

⁴¹ Usp. Prestanak braka, u: A. ROMAC (ur.), *Rječnik rimskog prava*, Zagreb, 1983., 462., ovdje 402.

pravomoćne odluke o vraćanju sposobnosti, ali bračni drug koji je lišen poslovne sposobnosti može podnijeti tužbu u roku od jedne godine od pravomoćnosti odluke o vraćanju poslovne sposobnosti.

4. Sud može odbiti sudbu za poništaj braka koje su sklopile osobe u krvnom srodstvu bez dopuštenja suda ako je za vrijeme sklapanja ili naknadno postojao opravdani razlog za odobrenje sklapanja braka.
5. Sud će odbiti tužbu ako je prijašnji brak prestao do zaključenja glavne rasprave. Postojanje/Nepostojanje braka u parničnom postupku za poništaj braka sklopljenog dok traje prijašnji brak jednog od drugova dokazuje se Izvatom iz matice ili drugom odgovarajućom javnom ispravom. Ako se ne može dokazati ispravama sud pokreće postupak i upućuje na pokretanje parnice o postojanju/nepostojanju braka. Na pokretanje parnice upućen je tužitelj ili tuženik. Tužitelj dokazuje postojanje, a tuženik osporava iako je sklapanje upisano u Maticu. Postupak se prekida kada odluka postane pravomoćna.⁴² Ako se parnica ne pokrene u roku kojeg je odredio sud, tužba je povučena ukoliko je tužitelj upućen na pokretanje parnice, ili će se smatrati da je od tužbe odustao, ako je na pokretanje parnice upućen tuženik.

3.3. Rastava braka

Obiteljski zakon iz 1998. godine govori o rastavi braka. Bračni drug može tužbom zahtijevati rastavu braka, a oba bračna druga sporazumnim zahtjevom. Muž nema pravo na tužbu za rastavu braka za vrijeme trudnoće žene ili dok njihovo dijete ne navrší godinu dana života. U Obiteljskom zakonu iz 1998. godine se navodi da će sud rastaviti brak, dok se u Obiteljskom zakonu iz 2003., navodi razvesti jer koristi termin „razvod“, a ne „rastava“. Vidimo da se koristi termin „muž“, a u Obiteljskom zakonu iz 2003., „bračni drug“.

Rastava je pravno uređen prekid zajedničkog života bračnih drugova odredbama vjerskoga i svjetovnoga bračnoga prava.⁴³ U kanonskom pravu, koje propisuje nerazrješivost braka, mogućnost rastave uvedena je odlukom Tridentskog koncila pod

⁴²Usp. D. HRABAR, Poništaj braka – prijepori kanonskoga i obiteljskopavnog pogleda, u: *Ništavnost ženidbe: procesne i supstantivne teme, Zbornik radova II. znanstvenog simpozija crkvenih pravnika s međunarodnim sudjelovanjem*, Zagreb, 2009., 37-56., ovdje 38.

⁴³ Rastava, u: V. PEZO (ur.), *Pravni leksikon*, Zagreb, 2007., 1872., ovdje 1377.

nazivom rastava od stola i postelje. Rastava od stola i postelje je odvojeni život bračnih drugova na temelju odluke crkvenih vlasti kojom je dopušten prekid životne zajednice, no ne i raskid braka. Dakle, riječ je o tome da je prekid bračne zajednice rastava braka, ali su bračni drugovi formalno u braku. U suvremenom kanonskom pravu, termin je skraćen na rastava braka.

3.4. Razvod braka

Pokreće se tužbom bračnog druga ili sporazumnim zahtjevom oba bračna druga. Bračni drug nema pravo na tužbu dok je žena trudna ili do navršene prve godine života djeteta. Sud će razvesti brak:

1. ako su bračni odnosi teško i trajno poremećeni;
2. ako je od prestanka bračne zajednice protekla godina dana;
3. ako su oba bračna druga sporazumno zahtijevali razvod braka.

3.5. Posredovanje prije razvoda

Ovaj se postupak pokreće kad razvod pokreću tužbom ili sporazumnim zahtjevom bračnih drugova koji imaju maloljetnu zajednički ili posvojenu djecu ili djecu nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb nakon punoljetnosti. Posredovanje se ne provodi:

1. ako su oba bračna druga lišena poslovne sposobnosti (osim ako sud utvrdi da su sposobni shvatiti značenje braka i obaveza),
2. ako je jednom ili oba bračna druga nepoznato boravište najmanje šest mjeseci,
3. jedan ili oba žive u inozemstvu (osim ako imaju maloljetnu zajednički ili posvojenu djecu ili djecu nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb nakon punoljetnosti i ako sud ocjeni da nema većih poteškoća da sudjeluju u postupku).

Nakon zaprimanja tužbe ili sporazumnog zahtjeva sud će na prvom ročištu tražiti izjavu bračnih drugova kojem će se socijalnom centru/savjetovalištu za brak i obitelj/osobi za pružanje stručne pomoći obratiti radi uklanjanja nesuglasica, dogovora o uređenju pravnih posljedica braka. Ako se ne dogovore sud donosi odluku o izboru posredovatelja i u roku od 15 dana od donošenja odluka dužni su pokrenuti postupak posredovanja. Nedopuštena je žalba na odluku suda o posredovatelju. Sud će ispitati

stranke s kime će dijete živjeti za vrijeme parnice. Posredovatelj poziva bračne drugove da bez punomoćnika sudjeluju u postupku, a ako se ne odazove tužitelj ili drugovi koji su podnijeli sporazumni zahtjev, a ne opravdaju izostanak ili odustanu od postupka posredovanja, posredovatelj pismeno obavještava sud i smatrat će se da je tužba ili sporazumni zahtjev za razvod povučen. Posredovatelj ispituje razloge nesuglasica, nastoji da se one otklone, da se bračni drugovi pomire i upoznaje ih s pravnim i psihosocijalnim posljedicama razvoda. U roku tri mjeseca od primitka odluke suda posrednik mora provesti i okončati posredovanje. Posredovatelj svoje stručno mišljenje dostavlja bračnim drugovima u roku od 15 dana okončanja posredovanja. Posredovatelj dostavlja stručno mišljenje i Centru za socijalnu skrb ukoliko imaju djecu. Centar za socijalnu skrb razmatra stručno mišljenje i poduzima mjere za zaštitu djeteta. Ako bračni drugovi ne dostave stručno mišljenje sudu u roku od jedne godine od dostave, smatrat će se da je tužba ili sporazumni zahtjev za razvod povučen. Ministar nadležan za poslove socijalne skrbi propisuje način vođenja očevidnika i dokumentacije u svezi s poslovima Centra za socijalnu skrb na području braka i obitelji, uvjete koje mora ispunjavati pravna ili fizička osoba da bi bila ovlaštena stručno pomoć u posredovanju, elemente koje mora sadržavati stručno mišljenje u postupku posredovanja i dostaviti popis ovlaštenih posredovatelja ministru nadležnom za poslove pravosuđa.

Prema izričitoj odredbi čl. 34. Obiteljskog zakona, bez obzira na oblik u kojem je sklopljen, brak prestaje smrću bračnog druga, proglašenjem nestalog bračnog druga umrlim, poništajem i razvodom.⁴⁴ Odredbe o poništaju i razvodu braka su daleko liberalnije od odredaba kanonskog prava, što vidimo iz gore spomenutih činjenica.

3.6. Što s djecom u braku?

Obveza i pravo na odgoj djece svojstveni su roditelju iz same naravi (*iuxta naturam*).⁴⁵ Dijete treba odgajati svaki roditelj sa svoje strane, sukladno specifičnoj ulozi unutar ženidbenoga i eventualno izvanženidbenoga ustrojstva. Pojam odgoj treba shvatiti cjelovito, tj. roditelji trebaju osigurati cjelokupni odgoj, razvijajući djetetove tjelesne, intelektualne, kulturne, moralne i vjerske darove, te pomagati im da stvore

⁴⁴Usp. B. REŠETAR, Brak u vjerskom obliku, s učincima građanskog braka, u: *Franjo Herman i Kodeks iz 1917. Suum cuique tribuere*, Đakovo, 2008., 267-289., 276.

⁴⁵Usp. J. ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kann.224-231). Poslanje i djelovanje*, Zagreb, 2009., 47.

osjećaj odgovornosti. U deklaraciji *Gravissimum educationis* II. vatikanskog sabora govori se o katoličkom nauku o odgoju.⁴⁶ Naglašava se da svi ljudi imaju neotuđivo pravo na odgoj koji odgovara njihovom životnom cilju, osobnoj sposobnosti, razlici spolova i koji je ujedno otvoren za partnerstvo s drugim narodima radi promicanja pravoga jedinstva i imaju pravo na zemlju. Roditelji daju život djeci, oni imaju obvezu da ih odgajaju i zato ih treba priznati kao prve i povlaštene odgojitelje svoje djece. Mnogi dokumenti Crkve govore o važnosti kršćanskog i katoličkog odgoja, a o kršćanskom odgoju govori se u Zakoniku kanonskog prava 1983., gdje se navodi da je subjekt vršenja obveze i prava na kršćanski odgoj roditelj, krštena osoba, kršćanin, oba roditelja u jednakoj obvezi i s jednakim pravima. U Republici Hrvatskoj na temelju Ugovora o suradnji na području odgoja i kulture, što su ga potpisale Sveta Stolica i Republika Hrvatska, stoji da je temeljno pravo roditelja na vjerski odgoj djece te da će sklopu školskog programa i u skladu s roditeljima ili skrbnicima, jamčiti nastavu katoličkoga vjeronauka u svim javnim osnovnim i srednjim školama, kao i u predškolskim ustanovama.⁴⁷

U slučaju rastave, djeca se moraju odgajati kod nekrivog ženidbenog druga, a ako je jedan od ženidbenih drugova nekatolik, kod katoličkog ženidbenog druga, osim ako u jednom i drugom slučaju mjesni ordinarij odredi drugačije, no, u svakom slučaju treba biti osiguran njihov katolički odgoj.⁴⁸ Prvenstveno, mora se gledati na to da djeci bude osigurano prikladno i nužno životno uzdržavanje i ispravan i primjeren odgoj. Brigu o uzdržavanju i odgoju djece treba preuzeti jedno od rastavljenih roditelja, ali ako djeci ne može pružiti prikladno uzdržavanje ni jedno od njih, mora se za uzdržavanje pobrinuti na neki drugi način. U rastavi najviše trpe djeca, prije svega jer roditelji ne nadiđu osobne sukobe, već ih rješavaju na način koji je štetan za zajedničku djecu. Potrebno je da roditelji zajednički i sporazumno skrbe o djetetu, što zahtijeva osobnu zrelost roditelja, ali najvažnije je da se sagleda dobrobit djeteta.

Prema Obiteljskom zakonu, sudovi su prilikom odlučivanja u bračnom sporu (utvrđivanje braka nepostojećim, poništaja i razvoda) dužni odlučiti o tome s kojim će roditeljem maloljetno vlastito ili posvojeno dijete, nakon punoljetnosti živjeti, načinu održavanja susreta između djeteta i roditelja s kojim dijete ne živi, izreći neku od mjera

⁴⁶Usp. J. ŠALKOVIĆ, *Obveze i prava vjernika laika (kann.224-231). Poslanje i djelovanje*, 48.

⁴⁷Usp. *Isto*, 55.

⁴⁸Usp. P. PRANJIĆ, *Posvetiteljska služba Crkve, Komentar 4.knjige ZKP*, Zagreb, 2016., 294.

za zaštitu prava i dobrobiti djeteta ako je to potrebno, te odlučiti o njegovom uzdržavanju.⁴⁹ Bračni drugovi su dužni sudjelovati u postupku posredovanja kad se postupak razvoda pokreće tužbom ili sporazumom, a bračni drugovi imaju maloljetnu zajedničku ili posvojenu djecu. Supružnike na građanski sud može sudac crkvenog suda uputiti u slučajevima u kojima se parnica odnosi samo na građanske učinke ženidbe. Na području obiteljskog prava se također može postaviti pitanje zaštite, odnosno pitanje neravnopravnosti djece izvanbračnih drugova čiji roditelji prekinu izvanbračnu zajednicu, pri čemu im nitko ne jamči pravnu zaštitu kakva je zajamčena djeci bračnih drugova u okviru bračnih sporova.⁵⁰ Naime, želi se reći da brak pruža jaču sigurnost u odnosu na izvanbračnu zajednicu.

4. Rastava ženidbenih drugova u kanonskom zakonodavstvu

Rastava ženidbenih drugova u Kodeksu iz 1917. i Zakoniku iz 1983. govori pod dva vida: kao razrješenje veze i kao rastavu uz trajanje ženidbene veze. Najprije ćemo se pozabaviti ženidbama koje se ne mogu nikako razriješiti, a potom ženidbama čija je veza razrješiva, te koja ih vlast u Crkvi može razriješiti, pod kojim uvjetima i na koji način. Opće načelo o nerazrješivosti ipak ima iznimaka, a iznimke su: nesakramentalne i neizvršene ženidbe. Postoji mogućnost razrješenja neizvršenih i nesakramentalnih ženidaba, što znači da su nerazrješive samo tvrde ili sakramentalne i izvršene ženidbe.

4.1. Kodeks iz 1917.

O razrješenju veze i rastavi uz trajanje ženidbene veze govori u kann. 1118-1133. S tim da se kod poglavlja rastava uz trajanje ženidbene veze u ovom kodeksu govori kao o rastavi od postelje, stola i stanovanja, za razliku od Zakonika iz 1983.

4.1.1. Razrješenje veze

Tvrda i izvršena ženidba se ne može razriješiti ni od koje ljudske vlasti ni iz kojih razloga, osim smrću. Ženidba između krštenih osoba ili između krštene i nekrštene, koja

⁴⁹Usp. B. REŠETAR, Brak u vjerskom obliku, s učincima građanskog braka, 284 – 285.

⁵⁰ Usp. *Isto*, 286.

je ostala neizvršenom, razrješuje se kako po sili samoga prava svečanim redovničkim zavjetima, tako i oprostom podijeljenim od strane Apostolske Stolice iz pravednog razloga po traženju obiju stranaka ili samo jedne, pa i protiv volje druge. Zakonita se ženidba, iako je izvršena, razrješuje za to, da se pogoduje vjeri, Pavlovskom povlasticom. Kada je ženidba bila sklopljena između osobe krštene i nekrštene s oprostom od zapreke različite vjere, ovoj povlastici nema mjesta. Nekrštenu stranku se mora pitati da li je voljna da se obrati i pokrsti, da li hoće da u miru nastavi bez poruge Stvoritelja zajednički bračni život. To uvijek treba pitati prije nego što obraćeni i pokršteni ženidbeni drug sklopi novu ženidbu, osim ako bi Apostolska Stolica dala drugačiju izjavu. Po odredbi Ordinarija pokrštenog ženidbenog druga, upiti moraju biti u pravilu postavljeni, barem kratkim i vansudskim putem, a isti Ordinarij može nekršćanskoj stranci odobriti i rok za razmišljanje, ako je ona to zatražila. Pokrštena stranka ima pravo stupiti u novu ženidbu s osobom katoličkom, ako su upiti na osnovu izjave učinjene od strane Apostolske Stolice bili propušteni, osim kada je sama poslije pokrštenja dala nekrštenoj stranci opravdani razlog, da se od nje odvoji. Ako je poslije krštenja bračno živio s nekrštenom strankom, pokršteni ženidbeni drug, ne gubi zato prava sklopiti novu ženidbu s katoličkom osobom, pa se stoga tim pravom može poslužiti, ako se nekršćanska stranka predomisli i bez opravdanog uzroka odvoji, odnosno ako neće u miru s njim živjeti bez poruge Stvoritelja.

4.1.2. Rastava uz trajanje ženidbene veze

Ženidbeni drugovi dužni su živjeti u ženidbenoj zajednici, ako ih ne ispričava pravedan razlog. Zbog preljuba jednog ženidbenog druga ima drugi pravo, a da se tim ne raskida ženidbena veza, razriješiti, pa i zauvijek, životnu zajednicu, osim ako je bio na to zlodjelo pristao, ili ga je prouzročio, ili ga je oprostio izrijekom odnosno prešutno, ili je sam počinio isto takvo zlodjelo. Naime, postoji prešutno oproštenje, kada je nekrivi ženidbeni drug, pošto je saznao za preljub, sa svojim ženidbenim drugom bračno općio kako to čine supruzi, a to se pretpostavlja ako u roku od šest mjeseci nije preljubničkog druga otjerao odnosno napustio, ili nije podnio propisnu tužbu. Nekrivi ženidbeni drug, koji je zakonito bio rastavljen bilo na temelju sudske presude bilo na svoju ruku, nikada više nema nikakve obaveze, da preljubničkog ženidbenog druga ponovno primi u životnu zajednicu, no može ga primiti ili natrag pozvati, osim ako je on s njegovim pristankom stupio u stalež, koji je protivan ženidbenom. Stoga, ako jedan

ženidbeni drug pristupi nekatoličkoj sljedbi, ako je nekatolički odgajao djecu, ako provodi zločinački i sramotni život, ako bračnog druga dovodi u veliku bilo duševnu bilo tjelesnu pogibao, te ako zadavanjem teških jada učini zajednički život odviše teškim, onda su to zakoniti razlozi da drugi ženidbeni drug napusti ženidbenu zajednicu. Ženidbena zajednica se mora uspostaviti kad uzrok rastavi prestane, ali ako je rastavu na određeno ili na neodređeno vrijeme izrekao Ordinarij, nekrivi ženidbeni drug nije to dužan učiniti, dokle god ne izda o tom odluku Ordinarij, dok ne protekne određeno vrijeme. Ovdje vidimo da se spominje Ordinarij, dok u Zakoniku iz 1983. nije slučaj i što ćemo pokazati u sljedećim poglavljima. Dotaknut ćemo se i razlika između Kodeksa iz 1917. i Zakonika iz 1983. i kratko ih usporediti.

4.2. Zakonik iz 1983.

U Zakoniku u poglavlju IX. ženidbenog prava, raspravlja se o rastavi ženidbenih drugova. Naime, ta rastava može biti potpuna, sa razrješenjem ženidbene veze, ili nepotpuna, s rastavom uz trajanje ženidbene veze. Razrješenje veze i rastava uz trajanje ženidbene veze su poglavlja koja su u Zakoniku iz 1983. obrađena u kann. 1141-1155. gdje vidimo sličnosti između tog Zakonika i Kodeksa iz 1917. Najprije ćemo vidjeti koje se ženidbe ne mogu nikako razriješiti, a zatim ćemo se pozabaviti ženidbama čija je veza razrješiva, te nakon toga utvrditi koja ih vlast u Crkvi može razriješiti, pod kojim uvjetima i na koji način. Dotaknut ćemo se i tema Pavlovske povlastice i vikarske vlasti Rimskog prvosvećenika koje se nazivaju povlasticama vjere. One imaju kao razlog i cilj spasenje duša, jer je odnos spasenja prema Stvoritelju jači od bilo kojeg drugog odnosa.

4.2.1. Razrješenje veze

Krist Gospodin je na dostojanstvo sakramenta uzdignuo samo ženidbeni savez između krštenog muškarca i krštene žene i u tim ženidbama veza je utvrđena sakramentom i po tome se naziva tvrdim (*matrimonium ratum*)⁵¹. Sakrament daje ženidbi posebnu čvrstoću, ali da bi ženidbena veza bila apsolutno nerazrješiva, ona mora biti i izvršena. Ženidba sklopljena između svake krštene osobe, ne samo dvoje

⁵¹ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 310.

katolika, naziva se tvrdom ženidbom. Izvršena je ženidba ako su ženidbeni drugovi nakon valjana sklapanja međusobno izvršili spolni bračni čin, po sebi prikladan za rađanje djece. Nakon sklopljene ženidbe, mora biti izvršen bračni čin. Spolno općenje dviju osoba prije stupanja u brak, nema nikakva pravnog učinka u pogledu izvršenosti braka koji je sklopljen kasnije.⁵² Spolno općenje mora biti izvršeno na ljudski način. U sadašnjem Zakoniku je ovo novost s obzirom na Kodeks iz 1917. Prema Kodeksu iz 1917. smatralo se da je dovoljno za izvršenje bračnog čina ostvarenje spolnog čina u njegovim fizičkim ili materijalnim elementima, dok Zakonik iz 1983. za izvršenje bračnog čina traži psihološke elemente, razum i volju, da budu svjesni bračnog čina i slobodni u njegovom izvršenju. Ako je jedan od bračnih drugova u nesvjesnom stanju zbog droge ili alkohola, ili ako samo jedan od supruga ne pristane na bračni čin, oni ne mogu izvršiti bračni čin na ljudski način.⁵³ Ženidbu, koja je tvrda i izvršena, može razriješiti samo smrt jednoga od bračnih drugova. Samo tvrde i izvršene ženidbe su apsolutno nerazrješive.⁵⁴ Njihova nerazrješivost je relativna, ako im nedostaje bilo koji od ta dva elementa. Ženidbe sklopljene između dviju krštenih osoba, nakon izvršenog spolnog čina, ne mogu se razriješiti nikakvom ljudskom vlašću.

Kada govorimo o neizvršenoj ženidbi, ona bi bila ako su dvije osobe spolno općile prije njihova vjenčanja i uspostavljanja ili sklapanja valjana braka, ali ne i nakon toga, te ako nekršteni bračni drugovi nisu spolno općili nakon što su obadvoje primili krštenje, ili ako spolno općenje među bračnim drugovima nije izvršeno spolnim činom potpunim u fizičkome pogledu, te također ako bračni spolni čin nije izvršen na ljudski način u moralnome i psihološkome smislu, što znači ako je obavljen u besvjesnu stanju, ili pod prisilom ili bez dragovoljna pristanka. Vodila se rasprava kada je neka ženidba sakramentalna. Jedni su zastupali mišljenje da ona postaje sakramentom, zbog toga i nerazrješivom, istoga časa kada dvije krštene stranke daju ženidbenu privolu, a drugi da sakramentom postaje kada brak bude izvršen bračnim spolnim činom, te tada postane nerazrješivom. Papa Aleksandar III. zaključio je raspravu sa učenjem da privola čini ženidbu pravom, potpunom i sakramentalnom, ali da ona postaje nerazrješivo istom od časa izvršenja.⁵⁵ To je postalo prihvaćeno učenje od strane zakonodavstva Crkve te postalo redovitom praksom. Neizvršenu ženidbu između krštenih ili između krštene

⁵² Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 310.

⁵³ Usp. N. ŠKALABRIN, *Ženidba*, 65.

⁵⁴ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 312.

⁵⁵ Usp. *Isto*, 314.

stranke i nekrštene stranke, zbog opravdana razloga, može razriješiti rimski prvosvećenik na molbu objiju stranaka ili samo jedne od njih, makar druga stranka bila protivna.⁵⁶ Ukoliko nastupi nekakva tjelesna ili psihička anomalija kod jedne stranke, jedna ili obje stranke podnose zahtjev biskupijskom crkvenom sudu, da se njihov slučaj pomno ispita i sve to skupa poprati medicinskim nalazima, te se ustanovi činjenica o neizvršenosti braka. Treba se utvrditi u istražnom postupku da dotična ženidba nije izvršena, a neizvršenost se dokazuje bilo fizičkim bilo moralnim dokazom. Kada je riječ o fizičkom dokazu, obavlja se ginekološki pregled žene te ako se utvrdi da himen nije povrijeđen, znači da nije ni s kim imala spolno općenje. Ako su zajedno stanovali nakon sklapanja braka pravno se pretpostavlja da je brak izvršen, no, moguće je da su zajedno stanovali, a da ženidba nije ipak izvršena. Postoji cijeli niz slučajeva, a mi ćemo navesti neke: ako se nakon vjenčanja dogodila kakva nezgoda u kojoj jedan od bračnih drugova postane posve nesposoban za spolne čine, ili ako odmah nakon vjenčanja ode u vojsku, a potom na ratište, s kojega se ne vrati, treba se dokazati neizvršenost ženidbe koji se sastoji u tome da se dokaže kako bračni drugovi nisu imali mogućnosti za spolno općenje. Potrebno je da mjesni ordinarij o svemu tome napiše svoje vlastito mišljenje i svu dokumentaciju šalje da bi rimski prvosvećenik taj neizvršeni brak razriješio. Na cijeli slučaj nema utjecaja ukoliko se druga osoba protivi. Valja naglasiti kako stranke nemaju pravo na razrješenje njihove tvrde i neizvršene ženidbe, već traže milost od rimskog prvosvećenika. Ako postoji opravdan razlog, on će udijeliti milost. Dostavlja se preko ordinarijata nadležnom župnom uredu da upiše u matice krštenih i vjenčanih, a iza toga sposobna stranka može sklopiti novu crkvenu ženidbu. Za drugu stranku će biti možda neka posebna odredba u samom odgovoru iz Rima i ta će biti mjerodavna. Za takvu stranku je najčešće potrebno posebno dopuštenje ordinarija, kome je odredba dana od rimskog prvosvećenika. Osnovna i nužna pretpostavka za razrješivost ženidbe jest da bude neizvršena, ako je sakramentalna, ili da ne bude sakramentalna ako je izvršena. To je osnovna polaznica za bilo kakva istraživanja i zaključivanja o tome može li se neka konkretna ženidba razriješiti ili ne može.

U Crkvi, temeljem učenja sv. Pavla i primjenom tzv. Pavlovske povlastice postoji mogućnost razrješivanja ženidbene veze. Ženidba sklopljena između dvoje nekrštenih razrješuje se Pavlovskom povlasticom u korist vjere stranke koja je primila krštenje, samim činom kojim ta stranka sklopi novu ženidbu, samo ako se nekrštena stranka

⁵⁶ Usp. P. PRANJIĆ, *Posvetiteljska služba Crkve, Komentar 4.knjige ZKP*, 284.

rastala. Ova odredba sv. Pavla glasi: „Ostalima pak velim ja, ne Gospodin: ima li koji brat ženu nevjernicu i ona privoli stanovati s njime, neka je ne otpušta. I žena koja ima muža nevjernika te on privoli stanovati s njome, neka ne otpušta muža... Ako se nevjernik hoće rastati, neka se rastavi, brat ili sestra u takvim prilikama nisu vezani, ta na mir nas je pozvao Bog“ (1 Kor 7,12-15).⁵⁷ Pavlovska povlastica u svome izvornom obliku sastoji se u tome da se razriješi ženidba koju su sklopile dvije nekrštene osobe, a kasnije se jedna od njih pokrsti, a druga strana ne pristaje na krštenje, i neće da se s pokrštenom dalje živi u bračnoj zajednici. Ako se jedna osoba obrati na kršćansku vjeru i primi krštenje, koje mora biti valjano podijeljeno, trajanje ženidbene veze ovisi o ponašanju nekrštene stranke. Da bi se mogla razriješiti nesakramentalna ženidba dviju nekrštenih stranaka, moraju se ispuniti neki preduvjeti ili pretpostavke. Prvi preduvjet je da se jedna stranka pokrsti, a da druga ostane nekrštena. Ženidba bi postala sakramentalnom, i ne bi se više mogla razriješiti primjenom Pavlovske povlastice. Međutim, ako nekrštena stranka ne pravi pokrštenoj stranci nikakvih poteškoća glede njezina prakticiranja vjere, i s njom želi ostati u braku, njihova se ženidba ne može razriješiti primjenom Pavlovske povlastice, jer to ne traži dobro vjere.⁵⁸ Drugi preduvjet za primjenu Pavlovske povlastice je da se ženidba može razriješiti, ako nekrštena stranka više ne pristaje živjeti u braku s krštenom strankom, nego se od nje rastavi. Naime, onaj tko sudjeluje u sklapanju nove ženidbe pokrštene stranke mora prethodno utvrditi njezino krštenje, te da je nekrštena stranka odstupila ili se rastala. Krštena stranka, bilo zbog svojeg ponašanja ili nečeg drugoga, ne smije biti opravdan razlog rastave, što bi značilo da se sama ne može rastati, niti rastavu bilo čime skriviti.⁵⁹

Smatra se da se nekrštena stranka rastala ako ne želi s krštenom strankom zajedno živjeti ili ne želi zajedno živjeti u miru bez vrijeđanja Stvoritelja, osim ako joj ta, pošto se krstila, nije dala opravdan razlog da se rastavi.⁶⁰ Mora se utvrditi zašto je došlo do rastave. Ako je do rastave došlo zbog opravdanih razloga pokrštene stranke, nekrštenoj stranci za rastavu, pokrštena se stranka ne može poslužiti Pavlovskom povlasticom. Ukoliko je do rastave došlo isključivo voljom nekrštene stranke, bez ikakve osobne krivnje pokrštene stranke, ženidba se može razriješiti. Nekrštena se stranka rastala od pokrštene fizički, ako je učinila preljub, ili se rastala moralno, ako nije spremna na

⁵⁷Usp. P. PRANJIC, *Posvetiteljska služba Crkve, Komentar 4.knjige ZKP*, 285.

⁵⁸ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 320.

⁵⁹ Usp. P. PRANJIC, *Posvetiteljska služba Crkve, Komentar 4.knjige ZKP*, 285.

⁶⁰ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 321.

zajednički život u miru bez vrijeđanja Stvoritelja. Ženidba se razrješuje u korist vjere, pa i u slučaju da je izvršena. Nekršteni suprug/supruga stječe svoju slobodu samim tim činom, te nije potreban daljnji zahvat od strane crkvene vlasti. S Pavlovskom se povlasticom želi zaštititi vjera i mir krštene stranke, osiguravši joj miran život i izbjegavajući opasnost eventualne pokvarenosti. Krštena stranka se može te povlastice odreći, jer je pravno slobodna da se s njom posluži ili ne bez prisile s bilo čije strane.⁶¹ Kada govorimo o Pavlovskoj povlastici, u Kodeksu iz 1917. stoji da se ona ne može primijeniti na ženidbu sklopljenu između krštene i nekrštene stranke uz oprost zapreke različitosti vjere, jer se povlastica odnosi samo na ženidbe sklopljene u nevjerništvu između dviju nekrštenih osoba. Pavlovska se povlastica ne može primijeniti ni na ženidbu dvojbeno krštenih osoba, ako se dvojba ne može razriješiti, jer ako su stvarno krštene, a ženidba je izvršena, došlo bi do kršenja kan. 1141 koji izlaže načelo božanskog prava (apsolutna nerazrješivost tvrde i izvršene ženidbe).⁶² U Kodeksu iz 1917. stoji da se nekrštenu stranku treba pitati hoće li se ona obratiti i primiti krštenje, i hoće li barem s pokrštenom živjeti zajedno u miru bez vrijeđanja Stvoritelja. Mnogi autori su se razilazili je li to ispitivanje nekrštene stranke nužno za valjanost ili za samo za primjenu Pavlovske povlastice. U novom Zakoniku je određeno da je za valjanost ženidbe potrebno nekrštenu stranku ispitati. Ako na pitanje hoće li i nekrštena stranka primiti krštenje ona odgovori da hoće, ženidba se ne razrješuje. No, ako odgovori da neće, treba joj postaviti pitanje hoće li sa krštenom strankom barem živjeti u miru, bez pravljenja problema u pogledu njezine vjere i vjerskoga života. Ako nekrštena stranka želi ostati u braku, i kaže da neće vrijeđati Stvoritelja, njihova se ženidba ne razrješuje Pavlovskom povlasticom. Međutim, ukoliko nekrštena osoba ne želi ostati u braku s pokrštenom strankom i ne obeća da će živjeti s njom u miru bez ometanja u vjeri i Boga Stvoritelja, to je potvrda njezina odstupanja ili rastava i ostvaruje se tražena pretpostavka za razrješnje ženidbe Pavlovskom povlasticom. Upiti nekrštenoj stranci trebaju se obaviti poslije krštenja drugoga ženidbenog druga. Ispitivanje nekrštene stranke redovito obavlja po ovlaštenju mjesni ordinarij obraćene stranke, ili može imenovati zastupnika koji će to obaviti u njegovo ime, a može biti ovlaštena i sama krštena stranka. Mjesni ordinarij može i posve oprostiti od ispitivanja nekrštene stranke, da se ne obavlja ni prije ni poslije krštenja drugoga ženidbenog druga.⁶³ Oprost od

⁶¹ Usp. N. ŠKALABRIN, *Ženidba*, 302.

⁶² Usp. *Isto*, 303.

⁶³ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 323.

ispitivanja nekrštene stranke treba ubilježiti u maticu vjenčanih u koju se uvodi sklapanje nove ženidbe. Za oprost se također traži valjan razlog, neki od razloga nemogućnosti ispitivanja mogu biti: nekršteni ženidbeni drug je napustio krštenu stranku i ne zna se gdje uopće boravi i ne može ga se pronaći, pokrštenu muškarac je bio u poligamiji i on ne zna, ili se ne sjeća koja mu je bila prva žena, jer je samo s njom ženidba bila valjana, i nju bi trebalo ispitati itd.⁶⁴ Upiti se mogu obaviti usmeno i napismeno.

Krštena stranka može ispitivanje obaviti i samoinicijativno, ti upiti koje obavi su također valjani i dopušteni. Ako mjesni ordinarij nije odredio krštenu stranku niti ikog drugog, slobodno je i valjano ako ga obavi sama krštena stranka. U oba slučaja mora se zakonito utvrditi obavljanje upita i njihov ishod. Svjedoci su dokaz ako se upiti nekrštenoj stranci postave usmeno, ali treba odmah sastaviti napismeno svjedočanstvo i njime se dokazuje da je ispitivanje obavljeno i kakav je odgovor dobiven od nekrštene stranke. O obavljenom dobivenom pismenom odgovoru svjedoči odgovarajuća vjerodostojna isprava. Nekada za utvrđivanje može biti dovoljna i dostatna izjava svjedoka.

Krštena stranka ima pravo sklopiti novu ženidbu s katoličkom strankom: ako druga stranka odgovori niječno na upite ili su upiti bili zakonito izostavljeni, te ako se nekrštena stranka, bilo da je već uplitana bilo da nije, ustrajna u mirnom zajedničkom životu bez vrijeđanja Stvoritelja, poslije opravdana razloga rastavi. Pokrštena stranka stječe pravo na sklapanje nove ženidbe, i to s osobom katoličke vjere, ako druga stranka negativno odgovori na oba upita koja joj se postave, ili ako je mjesni ordinarij oprostio od ispitivanja nekrštene stranke, jer ga je nemoguće obavljati.⁶⁵ Pavlovskom povlasticom se ne može poslužiti pokrštena stranka i sklopiti novu ženidbu s nekom drugom osobom ukoliko nekrštena stranka nakon krštenja svoga bračnoga druga ne odstupi ili od njega se ne rastane. No, ako se nekrštena stranka kasnije od pokrštene rastane fizički ili moralno, a da joj pokrštena stranka nije za to dala opravdan razlog, pokrštena stranka se može poslužiti Pavlovske povlasticom i sklopiti novu ženidbu s osobom katoličke vjere. Krštena stranka, može, služeći se Pavlovskom povlasticom sklopiti ženidbu s nekatoličkom strankom, bilo krštenom bilo nekrštenom, obdržavajući

⁶⁴ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 324.

⁶⁵ Usp. *Isto*, 326.

i propise kanona o mješovitim ženidbama, po dopuštenju mjesnog ordinarija. Dopuštenje mjesnog ordinarija za dopuštenost ženidbe (*ad liceitatem*) se traži za sklapanje ženidbe s krštenim nekatolikom, a ako se želi sklopiti novu ženidbu s nekrštenom osobom, dopuštenje je potrebno za njenu valjanost (*ad validitatem*), budući da u takvu dopuštenju mora biti uključen oprost od zapreke različitosti vjere.⁶⁶ Osoba koja je nekrštena, a istodobno ima više nekrštenih žena, pošto se krsti u Katoličkoj Crkvi, ako mu je teško ostati s prvom od njih, može zadržati jednu od njih, otpustivši ostale. To vrijedi za oba spola. Većinom je u Katoličkoj Crkvi valjana ona ženidba koja je prva sklopljena, te bi pokrštena osoba trebala ostati u braku samo s tom osobom. Međutim, ako se ne mogu među njima uspostaviti skladni odnosi, pokrštena osoba može izabrati bilo kojega od bračnog partnera i s njime ostati u bračnoj zajednici, a sve druge otpustiti. Mora se uvijek nanovo sklopiti ženidba između pokrštene osobe i osobe koju ona izabere. Ako se pokrštena osoba odluči za nastavak bračne zajednice s nekim drugim od prijašnjih bračnih partnera, ženidba sklopljena s dotičnim partnerom prije krštenja za Crkvu je nevaljana i morala bi se nanovo sklopiti. Otpuštene žene ne bi trebale ostati bez najnužnijih sredstava za život i o tome treba voditi brigu pokrštena stranka iz bračne zajednice, što preporuča mjesni ordinarij, naravno ovisno o mogućnosti pokrštene stranke. Ako nekrštena stranka, pošto se krsti u Katoličkoj Crkvi, ne može obnoviti zajednički život s nekrštenim ženidbenim drugom zbog ropstva ili progonstva, ona može sklopiti drugu ženidbu, premda je i druga stranka u međuvremenu primila krst. Međutim, ako bi u takvoj situaciji stvarne odvojenosti i drugi bračni drug primio krštenje, njihov bi brak postao sakramentalni, i ne bi se više ni mogao razriješiti primjenom Pavlovske povlastice, ili ako bi poslije krštenja spolno općili, tada je brak i izvršen, i on se ni na koji način, osim smrću ne može više razriješiti.

Za razliku od ženidaba koje se mogu razriješiti Pavlovskom povlasticom, ženidbena veza krštene i nekrštene stranke razrješuje se zamjениčkom vlašću (*potestate vicaria*) Rimskog prvosvećenika.⁶⁷ Također, zove se i Petrova povlastica. Od 1924. prakticira se razrješnje ženidbe između nekrštene i nekatolički krštene osobe.⁶⁸ Razrješnje ženidbe između nekrštene osobe i katolički krštene osobe s oslobođenjem od zapreke razlike

⁶⁶ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve* 327.

⁶⁷ Usp. *Isto*, 330.

⁶⁸ Usp. V. B. NUIĆ, *Opće pravo Katoličke Crkve*, Zagreb, 2004., 378.

vjere prakticira se od 1934. godine, dok se razrješenje od ženidbe između dvije nekrštene osobe od kojih nijedna ne prima krštenje prakticira od 1957.⁶⁹ Tek nakon donošenja Kodeksa kanonskoga prava 1917. godine počele su se razrješavati ženidbe sklopljene između krštenih i nekrštenih osoba. Ženidbe između krštenih i nekrštenih osoba, kao i one između dviju nekrštenih, razrješuju se radi dobra ili u korist vjere (*favor fidei*) i spasenja duša (*salus animarum*).⁷⁰ Korist vjere i spasenje duša može proizlaziti ako će nekrštena strana primiti krštenje, ili ga je već primila, ili ako je bračni drug koji je bio kršten, ali izvan Katoličke Crkve, prijeđe u Katoličku Crkvu. Nužni uvjeti za razrješenje ženidbe apostolskom povlasticom, da bi se dobio oprost od ženidbene veze, a koje treba utvrditi u posebnome postupku u dotičnoj biskupiji stranke koja traži oprost i odlučivanje pri Apostolskoj Stolici, u Kongregaciji za nauk vjere su: da za cijelo vrijeme braka koji se ima razriješiti barem jedan od bračnih drugova nije bio kršten, ako za vrijeme trajanja nekog braka nije bilo spolnog općenja (jer je u suprotnome takav brak izvršen i potpuno nerazrješiv), te da osoba iz prethodnog braka, ako je nekrštena, ili krštena izvan Katoličke crkve, ostavi katoličkoj stranci slobodu i mogućnost ispovijedanja vlastite katoličke vjere i taj uvjet treba osigurati formalnim jamstvom.⁷¹ Istražni postupak mjesni ordinarij treba uputiti Kongregaciji za nauk vjere i on je odgovoran za njihovu vjerodostojnost. Također treba, za svaki pojedini slučaj, iznijeti razloge za koje drži da pogoduju podjeljivanju tražene milosti. Pravnu pogodnost za povlasticu vjere treba razumjeti da ako postoji dvojba, o mogućnosti primjene te povlastice, dvojbu treba razriješiti u prilog slobode bračnoga druga vjernika, bilo pokrštenoga bilo krštenoga koji je stupio u Katoličku crkvu, da sklopi drugu ženidbu. Dvojba mora biti pozitivna i vjerojatna, pozitivna, utemeljena na stvarnim razlozima, i vjerojatna, ukoliko su razlozi od određene čvrstoće. No, ako slučaj predstavlja određenu složenost, s obzirom na kompliciranu materiju, obraćanje na Svetu Stolicu je neophodno zbog razloga razboritosti.

4.2.2. Rastava uz trajanje ženidbene veze

Ženidbeni drug, iako mu se preporučuje da potaknut kršćanskom ljubavlju i zauzet za dobro obitelji, ne uskrati oprostjenje preljubničkoj stranci, ima pravo prekinuti

⁶⁹ Usp. V. B. NUIĆ, *Opće pravo Katoličke Crkve*, 378.

⁷⁰ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 333.

⁷¹ Usp. *Isto*, 337.

zajednički ženidbeni život, osim ako je pristao na preljub ili mu dao povoda ili i sam počinio preljub. Razlog rastave je bračna nevjernost ili preljub. Kodeks iz 1917. u kan. 1129. nevinoj je stranci davao pravo na rastavu, a nije ju pozivao na opraštanje i razumnost prema nevjernom supružniku kao što ovaj kanon to čini i ovdje navodi dva razloga: kršćansku ljubav i dobro obitelji.⁷² Ti su razlozi biblijski opravdani, utemeljeni su na samom Kristovu primjeru. Zbog preljuba se ipak može trajno rastaviti, ali mu kanon predstavlja tri zapreke kada se to ne može: ako je ta nevinna stranka pristala na preljub, ako je ona dala povoda preljubu, ako je i sama učinila preljub. Preljub je težak prijestup i povreda bračne dužnosti. Uzima se u pravom smislu i označuje seksualno općenje, a ne bilo kakve seksualne radnje, s osobom koja nije vlastiti bračni drug. Treba biti izvršen potpunim spolnim činom, treba biti sigurno da je izvršen i da do njega dolazi slobodnom odlukom volje. Nedužna stranka ima pravo prekinuti zajednički život sa svojim bračnim drugom koji je taj preljub počinio, ali nema ako je dala pristanak drugomu bračnom drugu za kršenje bračne vjernosti. Nedužna stranka gubi pravo na rastavu ako je dala povod za preljub svojim ponašanjem.⁷³ Pravo na rastavu ne postoji ako su preljub počinila oba ženidbena druga. No, ako nakon počinjena preljuba jedna stranka prestane s tim prijestupima, a druga i dalje ustraje u nevjernosti, stranka koja se popravila stječe pravo na rastavu ako je prethodno opomenula drugu stranku da i ona prestane s brakolomstvom. Preporučuje se da nedužni bračni drug oprost preljubničkomu bračnom drugu. Traži se da se zajednički život ne prekida, nego da se oprost, ako ga nevjerni bračni drug više neće činiti. Može preljubničkoj stranci oprostiti bilo izričito bilo prešutno. Izričito se odnosi na napisane ili izgovorene riječi.

Prešutno oprostjenje je i ako je nedužni ženidbeni drug, pošto je doznao za preljub, svojevolumno s bračnim osjećajem općio s drugim ženidbenim drugom.⁷⁴ Prešutni oprost preljuba je i ako kroz pola godine nedužna stranka ustraje u zajedničkom životu, ne utekavši se crkvenoj vlasti. Oprostjenje se samim time pretpostavlja. Prema Zakoniku, nedužna stranka daje prešutno oprostjenje ako se nakon spoznaje o nevjernosti svoga bračnog sudruga, ponaša prema njemu kao da se ništa nije dogodilo: obavlja s njime bračne spolne čine i spontano pokazuje druge znakove bračne ljubavi.

⁷² Usp. P. PRANJIĆ, *Posvetiteljska služba Crkve, Komentar 4.knjige ZKP*, 291.

⁷³ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 346.

⁷⁴ Usp. *Isto*, 347.

Nedužni ženidbeni drug u roku od šest mjeseci mora pokrenuti parnicu za rastavu kod mjerodavne crkvene vlasti, ako je svojevolumno prekinuo zajednički ženidbeni život, koja, pošto razmotri sve okolnosti, neka prosudi može li se nedužni ženidbeni drug navesti da oprostí prijestup ili da trajno ne produži rastavu.⁷⁵ Što se tiče te odredbe, ima se za cilj spriječiti posve samovoljne odluke i postupke prekida zajedničkoga ženidbenog života i u slučajevima kad za to ne postoji zakonska utemeljenost u izvršenome preljubu. Potrebno je utvrditi je li doista počinjena bračna nevjernost ili brakolomstvo, ako jest, može se nedužnu stranku potaknuti da oprostí svomu bračnom drugu počinjeni prijestup te da ponovno uspostavi zajednički život i zajedništvo.

Stanje i odnosi u ženidbenoj zajednici mogu biti uzrok teškim i nepodnošljivim nevoljama i patnji nekoga od bračnih drugova ili djece. Tada se ne može tražiti od bračnih drugova da moraju živjeti zajedno u takvoj ženidbenoj zajednici. Također, govori se u Zakoniku o drugim razlozima za prekid zajedničkoga ženidbenog života: ako jedan od ženidbenih drugova dovodi u veliku duševnu ili tjelesnu pogibelj drugog ženidbenog druga ili djecu, pruža se drugom ženidbenom drugu zakoniti razlog da se rastavi prema odluci mjesnog ordinarija i, ako prijeti pogibelj zbog odgode, prema vlastitoj odluci.⁷⁶ Bračni drugovi kod sklapanja ženidbe prihvaćaju dijeljenje zajedničke sudbine u braku, ali se ne obvezuju da će trajno podnositi bol, patnje i pogibelji, ako ih nepravedno i nepotrebno bude nanosio jedan bračni drug drugome bračnom drugu. Dok je prijašnji Kodeks bio puno detaljniji u navođenju pojedinih drugih razloga, osim preljuba zbog kojih je bila moguća rastava bračnih drugova od stana, stola i postelje, odredba novog Zakonika je općenitije formulirana, pa uključuje tešku pogibelj za dušu i spasenje koju jedan bračni drug nanosi drugomu bračnom drugu ili djeci. Tako je pogibelj za dušu ako jedan bračni drug prisiljava drugog bračnog druga na zločinačko i nečasno djelovanje primjerice na krađe, pljačke, ubojstva i uporabu droge, na izvršenje pobačaja i sl. Teška tjelesna pogibelj odnosi se na surove postupke, zlostavljanja, tučnjave, svađu, opijanja i dr. Zajednički život u braku može biti težak i zbog neimaštine prouzročene nebrigom jednog bračnog druga za materijalna dobra. Istinska ljubav nameće obvezu bračnomu drugu da bolesnomu bračnom sudrugu pruži moguću pomoć i brigu. Bolest nije zakonit razlog za rastavu, ali ako je riječ o zaraznoj bolesti izazvanoj njezinom krivnjom, npr. kod veneričnih bolesti, rastava je moguća, posebno

⁷⁵ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 347.

⁷⁶ Usp. *Isto*, 348.

rastava od postelje.⁷⁷ Kada je riječ o drugim razlozima, ne o preljubu, rastavu treba tražiti od mjesnog ordinarija, koji će o tome donijeti odgovarajuću odluku. Međutim, ako je pogibeljno čekati, nedužna stranka se može rastati i prema vlastitoj odluci. Za donošenje odluke o rastavi zajedničkoga života ženidbenih drugova u Zakoniku postoji neusklađenost. U prethodnoj odredbi govori se o odluci mjesnog ordinarija, dok se u odredbama o parnicama rastave ženidbenih drugova, u VII. knjizi Zakonika, kaže da o tome odlučuje dijecezanski biskup, odnosno sudac svojom presudom.⁷⁸ Dijecezanski biskup može bračnim drugovima dopustiti da se za rastavu obrate na svjetovno sudište u slučajevima kada crkvena odluka ne bi postizala svjetovnih učinaka i kada neće biti protivna božanskomu pravu.

Ako prestane razlog rastave, treba se ponovno uspostaviti zajednički ženidbeni život, osim ako crkvena vlast odredi drugačije. Ukoliko jedan bračni drug dovodi drugoga bračnog druga ili djecu, rastava se dopušta zbog teške pogibelji, bilo duševne ili tjelesne. No, ako jedan bračni drug napušta drugog pod izlikom teške pogibelji, i pokaže se da stvarne pogibelji nije ni bilo, treba tražiti da se nastavi zajednički život. Ako se s vremenom utvrdi da više nema pogibelji za nedužnoga bračnog druga ili za djecu, taj bi bračni drug trebao sam odlučiti da se prekine rastava ili bi mjesni ordinarij trebao zahtijevati da se rastavljeni bračni parovi opet spoje u ženidbenu zajednicu. Međutim, crkvena vlast može zbog opravdanih razloga odlučiti da se zajednički život više ne uspostavlja, premda ne postoje više oni razlozi zbog kojih je do rastave došlo. Rastava se dopušta zbog teške pogibelji, bilo duševne ili tjelesne, u koju jedan bračni drug dovodi drugoga bračnog druga ili djecu. Preporučuje se da treba vidjeti postoji li mogućnost za ponovno uspostavljanje i dobre izgleda zajedničkoga ženidbenog života. Nedužni ženidbeni drug može primiti drugoga ženidbenog druga natrag u ženidbeni život i u tom se slučaju odriče prava na rastavu.⁷⁹ Ako stranka koja je kriva izrazi žaljenje i kajanje zbog svoga preljubničkog prijestupa ili nehumana ponašanja prema bračnome sudrugu te moli nedužnu stranu da oprost i da se opet uspostavi zajednički ženidbeni život, nedužna strana bi mogla biti potaknuta kršćanskom ljubavlju da pristane i prihvati zajednički život sa svojim bračnim sudrugom, no, nedužnu stranku se

⁷⁷ Usp. V. BLAŽEVIĆ, *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, 348.

⁷⁸ Usp. *Isto*, 349.

⁷⁹ Usp. *Isto*, 351.

ne može prisiljavati na ponovno uspostavljanje zajedničkoga života s bračnim drugom od kojeg je zakonito rastavljena.

5. Sadašnja situacija

Rastava je u potpunosti liberalizirana: dovoljno je da jedan od bračnih drugova navede da je došlo do teške i trajne poremećenosti bračnih odnosa, da zajednički sporazumno zahtijevaju rastavu braka ili da je bračna zajednica prestala pred više od godinu dana. Država se u rastavu miješa tek ako je potrebno zaštititi dobrobit zajedničke maloljetne ili posvojene djece, pa je zbog dobrobiti djece za roditelje obvezatan postupak posredovanja.⁸⁰ Hrvatski građani zbog lošeg gospodarskog stanja ostaju u brakovima, a ne zbog toga što su u kvalitetnim partnerskim zajednicama. Ljudi nemaju naviku odlaska po stručnu psihološku pomoć, ne postoji dovoljan broj savjetovališta, a ni psihoterapeuta koji se bave obiteljskim odnosima.⁸¹ Obiteljski dom nije zaštićen, nakon rastave braka česta je neodgovornost roditelja koji ne živi s djetetom koja se ogleda u prepuštanju sve skrbi drugom roditelju. Rastava braka zapravo razara obitelji. Naime, kada govorimo u današnjem vremenu o rastavi, misli se prvenstveno na bračne drugove. Više se govori o rastavljenim i razorenim brakovima, nego o braku gdje i djeca pate. U razdoblju od 1983. do 1997. godine u razvedenim brakovima u Hrvatskoj bilo je 45. 866 djece.⁸² Od svih tih razvedenih brakova, 60% imalo je jedno dijete, 35% dvoje, a 5% imalo je troje ili više djece.⁸³ U Hrvatskoj se ne rastavlja samo brak, dakle, bračni drugovi, već se kod velikog dijela radi o raspadanju obitelji.

Suvremeni je problem o različitosti kanonske ženidbe i građanskoga braka potenciran Ugovorom između Svete Stolice i Republike Hrvatske o pravnim pitanjima, prema kojem bi se odluke crkvenih sudova o ništavosti ženidbe i razrješenju ženidbene

⁸⁰Usp. A. KORAC, Pravo na sklapanje braka i osnivanje braka u Hrvatskoj, 153.

⁸¹ Usp. *Isto*, 155.

⁸² Usp. J. BALOBAN, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Zagreb, 2004., 189.

⁸³ *Isto*, 190.

veze odlukom vlasti Crkve trebale dostaviti nadležnom državnom sudu radi primjene građanskih učinaka odluke u skladu sa zakonodavstvom Republike Hrvatske.⁸⁴

5.1. Statistika

Statistički su podaci o stopi rastavljenih brakova odražavali faktično stanje sve većeg broja razvrgnuća brakova. Država je tijekom XX. stoljeća ostvarila potpunu nadležnost za pravnu regulativu obiteljskih odnosa. Ocjenjujući dosege provedenih reformi, rečeno je, primjerice, da je u relativno kratkom periodu brak svagdje transformiran tako što je od pravne veze koja se mogla raskinuti samo zbog ozbiljna povoda, postao odnos koji je više ili manje raskidljiv voljom muškarca ili žene. Pravni poredci u XX. stoljeću uglavnom dopuštaju i sporazumni razvod braka. Naime, razvod se gledao kao kazna za kršenje ili neispunjenje bračnih dužnosti utemeljenih na načelu krivnje kao rješenje za poremećene bračne odnose zbog nesuglasnosti naravi, neuklonjiva neprijateljstva ili sličnih razloga.

Kada govorimo o statističkom pregledu situacije razvoda brakova i obitelji, nemoguće je ustanoviti broj rastava jer procesi razvoda znaju trajati i po više godina. U Hrvatskoj, naime, opada broj sklopljenih brakova. Od 1950. do 2012. godine sklapanje brakova na godišnjoj razini smanjeno je s obzirom na 1950. za 17 672, odnosno oko 35%.⁸⁵ Od 1970. broj razvoda se ustalio na oko 5 000 brakova, što je 1970. značilo da se razvodi svaki 7. brak, a 2012. to je svaki 3,5. brak.⁸⁶ Ovaj broj razvedenih koji smo naveli uključuje sve: i one koji se prvi put razvode, kao i one koji su to učinili više puta. Primjetno je da se više razvoda bilježi u prvih 10-ak godina, a onda opet nakon 20 godina trajanja braka. Što se tiče djece koja su zahvaćena rastavama/razvodima roditelja, od 1970. do 2013. godine oko 186 000 djece je bilo uključeno u ta zbivanja. Djeca su gotovo u 85% slučajeva povjerena majkama na brigu, odgoj i uzdržavanje te školovanje. Dijete se nalazi s očevima, u većini slučajeva, jednom tjedno. Ti su susreti za djecu često dodatno zbunjujući.

⁸⁴Usp. M. BRATKOVIĆ, Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu, 141.

⁸⁵Usp. P. ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji. Uzroci i posljedice. Kako dalje?*, Osijek, 2016., 20.

⁸⁶Usp. *Isto*.

Kada su u pitanju određena moralna pitanja, ljudi koji učestalije pohađaju religijske obrede znatno češće ne odobravaju pobačaj, razvod braka, primanje mita na radnome mjestu itd.⁸⁷ Oni koji pohađaju na tjednoj bazi svetu misu, najviše su protiv razvoda, dok oni koji ne idu nikada na misu, najmanje su protiv razvoda.⁸⁸ Ljudi koji se smatraju religioznim osobama i kojima je Bog važan u životu, odlaze redovito na misu i religija im je važna u životu, skloniji su „tradicionalnom“ shvaćanju braka i obitelji, no, oni kojima Bog uopće nije važan u životu, skloniji su opravdanosti razvoda. S pitanjem opravdanosti razvoda, postavlja se i pitanje kako se taj razvod najčešće opravdava. Sve je više društvenih čimbenika koji utječu na povećan broj razvoda, a neka od njih su: visoka bračna očekivanja, sve veća ekonomska neovisnost žena, povećavanje društvene prihvatljivosti, zakonsko reguliranje razvoda te rastući individualizam.⁸⁹ U 2017. godini najviše je razvedenih brakova muža i žene u dobi od 35 – 39 godina, a najviše ih se razvodi nakon 10 – 14 godina braka.⁹⁰

Riječ je o jednoj vrlo složenoj problematici kada je u pitanju razvod braka. Ljudi koji vjeruju u postojanje osobnog Boga i idu jednom tjedno na misu, skloniji su, za razliku od drugih, smatrati kako bi u slučaju razvoda braka bilo najprimjerenije i najbolje nastaviti živjeti sam ili sama, pogotovo ako postoje djeca iz tog braka, dok ljudi koji odlaze na misu jednom u nekoliko godina, smatraju da bi u slučaju razvoda braka bilo najbolje pronaći novog partnera i civilno se vjenčati.⁹¹ Istraživanje „Vjera i moral u Hrvatskoj“ je utvrdilo stavove ispitanika. Prema tom istraživanju 36,3% ispitanika uglavnom opravdava rastavu braka, dok se 36,7% ispitanika po tom pitanju priklanja crkvenom naučavanju, a neodlučnih je u tom kontekstu ostalo 26,4% ispitanika.⁹² Ljudi rođeni između 1970. i 1987. godine, s višim stupnjem obrazovanja iz regionalnih centara Zagreba, Istre i Primorja skloniji su smatrati da razvod može biti opravdan, za razliku od ispitanika starije životne dobi, s nižim stupnjem obrazovanja i iz naselja do

⁸⁷ Usp. J. BALOBAN, G. ČRPIĆ, J. JEŽOVITA, *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.*, Zagreb, 2019., 82.

⁸⁸ Usp. *Isto*.

⁸⁹ Usp. J. BALOBAN, K. NIKODEM, S. ZRINŠČAK, *Vrednote u Hrvatskoj i u Europi*, Zagreb, 2014., 121.

⁹⁰ Usp. LJ. OSTROŠKI, *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018.*, Zagreb, 2018., 124.

⁹¹ Usp. I. DŽINIĆ, Percepcija razvoda braka u kontekstu vjerničkog identiteta, u: *Obnovljeni život*, 64(2009.)4, 453-474., ovdje 464.

⁹² Usp. I. DŽINIĆ, B. ČIČKOVIĆ, Religioznost i stavovi o rastavi braka, u: *Crkva u svijetu*, 44(2009.)2, 167-191., ovdje 170.

10 000 stanovnika iz Slavonije, Dalmacije i sjeverozapadne Hrvatske, koji su skloniji smatrati suprotno.⁹³

5.2. Uzroci rastave/razvoda i posljedice

Postupno se na prijelazu u XX. stoljeće uočavala nesvrhovitost pronalaženja uzroka razvoda braka samo u nekoj činjenici koja nepovoljno utječe na brak bez sveobuhvatnije prosudbe o smislenosti braka za same bračne drugove, njihovu djecu i društvenu zajednicu, pa su zakonodavstva s vremenom napuštala veći broj apsolutnih uzroka u korist relativnih. Relativni uzroci, naime, nisu činjenice sa samostalnim značenjem kao apsolutni uzroci, nego su nužno povezani s još nekom okolnošću. Krivnja je bračnog druga (preljub, zlostavljanje, napuštanje), ipak u oba slučaja bila pravno relevantna jer je ograničavala pravo na tužbu za razvod braka i nepovoljno utjecala na pravne posljedice braka vezane uz uzdržavanje, prezime, povrat darova i sl. Skrivljeni uzroci za razvod braka odražavaju patrijarhalno društveno uređenje. Jedan bračni drug mogao je, primjerice, tražiti razvod braka zbog preljuba drugog bračnog druga iako je i sam počinio preljub. Brakorazvodni se razlozi, dakle, za razliku od slučaja u kanonskom pravu u kojem postoji „izravnanje grijeha“ međusobno nisu dokidali, nego se brak razvodio zbog krivnje obaju bračnih drugova s odgovarajućim pravnim posljedicama takva razvoda braka.⁹⁴

Posljedice koje rastava/razvod ostavlja na supružnike, ali i djecu, su dugotrajne, a neke koje ostavljaju najviše traga u cijelom tom postupku su stres, odnosno gubitak odnosa u obitelji i lomljene povezanosti unutar nje, također faza žalovanja, kad oboje trpe zbog gubitka identiteta, što izaziva često ljutnju, srdžbu, potištenost, depresiju i smanjenje sigurnosti u sebe, javlja se osjećaj grešnosti, osamljenosti, nemoći. Rastavom/razvodom biva ozbiljno narušeno zdravlje supružnika, ugrožena je i narušena slika o sebi u društvenoj dimenziji života. U cijelom tom procesu, nestaje zaštitna dimenzija braka, gubi se i potpora partnera. Najveći izvor stresa su sudski procesi, dodjeljivanje djece, podjela imovine, traženje stana, posla, organizacija ekonomskog vida življenja... Rastava i razvod pogađa oba partnera na psihološkom i emocionalnom,

⁹³Usp. P. ARAČIĆ, J. BALOBAN, K. NIKODEM, Važnost braka i obitelji u hrvatskom društvu od 1999. do 2017. u: *Bogoslovska smotra*, 89(2019.)2, 331-353, ovdje 341.

⁹⁴Usp. M. BRATKOVIĆ, Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu, 142.

socijalnom i vjerskom području. Dokazano je da kod većine pojedinaca nestaje pozitivna kontrola obiteljskog sustava, javljaju se, stoga, veće nervoze, alkoholizam, druge neurednosti, a time i veća potrošnja lijekova. Dakle, naglašeni su neurološki, psihijatrijski i psihološki problemi. Stope smrtnosti oženjenih muškaraca veće su nego udanih žena. Rastavljeni/razvedeni muškarci imaju veću stopu smrtnosti od žena u istim dobnim skupinama. U dobi od 20 do 24 godine rastavljeni/razvedeni muškarci umiru 7,5 puta više nego žene.⁹⁵ Osim utjecaja razvoda/rastave na zdravlje kod oba partnera, također, utječe i na zdravlje djece. Za djecu taj proces nije bezazlen, pogađa ih traumatično i dugotrajno. Nose mnoge osjećaje u sebi, kao što su strah, osamljenost, bijes, s različitim intenzitetom, ovisno o uzrastu, spolu svakog pojedinog djeteta. Djeca pogođena rastavom često bivaju nesigurna u sebe, pate od nekih psihičkih problema, postanu depresivni, agresivni, asocijalni, a neki čak pokušavaju samoubojstvo. Kod djece se javlja taj osjećaj nesigurnosti, baš iz razloga što su od roditelja dobivali ljubav i brižnost, nestaje ta sigurnost u ljubav, ruši se idila bračno-obiteljskog sustava, stoga im sam pojam braka i obitelji postaje nejasan. Djeca pogođena rastavom i razvodom roditelja kasnije lakše pribjegavaju rastavi i razvodu, jer upravo sami dolaze iz rastavljenih/razvedenih obitelji. Razlog je nepoznat, iako će neki reći da su rastave česte zbog obiteljskih loza, te se prenose iz generacije na generaciju, dok će neki reći da je takva sklonost upravo jer se na rastavu gleda kao na oblik rješavanja konflikata i teškoća. U tim situacijama, potrebno je pomoći djeci kako bi im se omogućio normalan i kvalitetan život, te kako bi se napravila manja šteta u budućem bračnom životu. Tek se u novije vrijeme počelo pomagati takvoj djeci. Lorraine Fiellion pokreće rad s djecom pogođenom rastavama u Kanadi, 2000. godine.⁹⁶ Ona ima dvije skupine: *Groupe de Parole*, za djecu uzrasta osnovne škole, i *Groupe de confiance*, za adolescente. U Italiji, primjerice, postoje dvije različite skupine, one za pomoć roditeljima: *Skupina riječi za rastavljene roditelje ili one na putu prema rastavi*, i one za pomoć djeci: *Skupina riječi za djecu iz takvih obitelji*. U Hrvatskoj je pokrenut poseban program potpore djeci rastavljenih roditelja, nazvan *Pinklec*, unutar Centra za djecu, mlade i obitelji *Modus*.⁹⁷

⁹⁵Usp. P. ARAČIĆ, *Trauma rastave i razvoda braka i obitelji. Uzroci i posljedice. Kako dalje?*, 24.

⁹⁶Usp. P. ARAČIĆ, *Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji: njihova opterećenja i njihovi brakovi*, u: *Crkva u svijetu*, 50(2015.)2, 237-251., 248.

⁹⁷ Usp. *Isto*, 248.

5.3. Razvod braka i crkveno poništenje ženidbe

Preko 85% građana Hrvatske izjasnilo se da pripada Katoličkoj Crkvi.⁹⁸ Iako Crkva naučava nerazrješivost braka i nemogućnost pristupanja sakramentima rastavljenim i ponovno civilno vjenčanim kršćanima, u Hrvatskoj se razvija trend koji odobrava rastavu. Možemo reći da najveći dio rastavljenih supružnika ulazi u drugi civilni brak. S obzirom da veliki dio njih kao kršćani imaju već jednu valjano sklopljenu crkvenu ženidbu, nije im dopušten pristup sakramentima. Stoga, ne priliči da pastoralni djelatnici insistiraju na praksi da roditelji i kumovi, kako kod prvopričesnika tako kod i potvrđenika, obavezno pristupaju sakramentima.⁹⁹ Prema istraživanju „Aufbruch“ 68% hrvatskih građana smatra da Katolička Crkva može dati odgovore na probleme obiteljskoga života.¹⁰⁰ Hrvatski građani očekuju pozitivnu i djelotvornu pomoć od strane Katoličke Crkve na tom području. U Hrvatskoj je obitelj prvotna vrednota u ljudskom životu bez obzira imaju li uspjeha na tom području ili ne. Svi teže prema obiteljskom životu, unatoč tome što se sve više pojavljuju nenaklonjeni trendovi braka i obitelji. Opravdava se rastava i zajednički život bez braka. Katolička Crkva razrađuje svoju obiteljsku pastoralnu strategiju, koja daje poticaje i smjernice i odredbe pastoralnog djelovanja. Crkva brine za obitelj na način da djeluje kroz različite udruge, koje se zalažu u obiteljskom pastoralu. Bilo bi poželjno da te udruge imaju razna obiteljska savjetovaništa. Katolička je Crkva u Hrvatskoj razvila mrežu tečajeva pripreve za brak, osobito u gradovima. No, zaručnike se ne može dobiti na dulju i zajedničku pripravu. Crkva u svijetu, ali isto tako i u Hrvatskoj teško uspijeva organizirati posliježenidbeni pastoral bračnih parova bez djece i bračnih parova s djecom različitih uzrasta, većinom zbog nezainteresiranosti bračnih parova.

Kada govorimo o rastavljivosti i nerastavljivosti, o sklopljenoj i nesklopljenoj ženidbi, postavlja se pitanje tko će prosuđivati pravu istinu o braku? Crkva je ta koja će izreći opći Božji zakon te pravu istinu o braku i zašto je neka ženidba sklopljena, a zašto nije. Naime, svaka izvanjska ženidba ne znači da je i potpuna, bez obzira ako je ista konzumirana. Mogu nedostajati i ljudski i božanski elementi. Dakle, Crkva u Božje ime izriče sud nerazrješivosti i razrješivosti. Nerastavljiva ženidba je ona koja je *rata i*

⁹⁸ Usp. J. BALOBAN, *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, 189.

⁹⁹ Usp. *Isto*, 190.

¹⁰⁰ Usp. *Isto*, 212.

consumata, takav je do danas stav Crkve, a to je značilo uzajamni pristanak i fizičko jedinstvo između zaručnika i zaručnice. Drugi vatikanski sabor u konstituciji *Crkva u suvremenom svijetu* naglašava da je ženidba ustanova ljubavi oslonjena na pristanak zaručnika i time stavlja naglasak da je to ustanova u koju se ulazi pristankom zaručnika i iz koje se ne može izići zbog nerastavljiva karaktera. Također braku dodaje vrijednost odgovornog očinstva i majčinstva, te naglašava da su brak i bračna ljubav usmjereni prema rađanju i odgajanju potomstva. Koncil sjedinjuje dva cilja u jedan: rađanje i uzajamnu ljubav. Nerazrješivost u ženidbi i razrješivost usko su povezani, i nemoguće je razumjeti jedno bez povezanosti sa značenjem drugog.¹⁰¹

Katolička Crkva upravo nerazrješivošću ženidbe štiti obitelj i obiteljski život, no, građanski zakonodavci misle da se propisivanjem valjanih uzroka za razvod braka ne može utjecati na učestalost raspada bračne zajednice. Sve europske države suočile su se s porastom broja razvoda neovisno o tome je li bilo promjena bračnog prava ili je ono nepromijenjeno.¹⁰² Razvod braka, suvremeno obiteljsko zakonodavstvo, smatra osnovom prestanka braka sudskom odlukom o razvodu braka uzrokovanog okolnostima nastalih tijekom braka ili na temelju sporazuma bračnih drugova. Sloboda svakog čovjeka stoji i u tome da sam odlučuje s kim će živjeti, te kome će posvetiti svoj život. U svakom slučaju, trebalo bi čuvati dostojanstvo braka i obitelji i odlučiti što je dobro i za djecu. Djetetova prava su zajamčena hrvatskim obiteljskim zakonodavstvom, kao i međunarodnim konvencijama kao što je Konvencija o pravima djeteta. Kada je riječ o slobodi odlučivanja razvoda braka, suvremeno obiteljsko pravo stoji između krajnosti zagovarane kanonskim pravom i krajnosti apsolutne slobode razrješivosti braka iz klasičnog rimskog prava i modernih filozofskih promišljanja proizašlih iz prosvjetiteljskih ideja.¹⁰³ Osobna rastava krštenih ženidbenih drugova može se odrediti odlukom dijecezanskog biskupa ili sučevom presudom. Parnice o samo svjetovnim učincima ženidbe pripadaju svjetovnoj vlasti, osim ako krajevno pravo određuje da u tim sporovima, može suditi i riješiti ih crkveni sud.¹⁰⁴

¹⁰¹ Usp. M. JURČEVIĆ, *Biblijsko – teološki temelj nerazrješivosti ženidbe*, 173.

¹⁰² Usp. M. BRATKOVIĆ, *Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu*, 139.

¹⁰³ Usp. *Isto*, 141.

¹⁰⁴ Usp. *Isto*, 142.

Zaključak

Stav Starog zavjeta prema rastavi braka je dosta kompleksan. Nije sasvim jasno da li je rastava dopuštena, i radi li se o rastavi ili o otpustu žene. U Novom zavjetu vidimo da Isus pravi radikalnu razliku između ženidbenog ugovora i svih drugih ugovora. Isus je za nerastavljivost ženidbe.

U Obiteljskom zakonu razvod braka može tužbom zahtijevati bračni drug, a sporazumnim zahtjevom oba bračna druga. U slučaju tužbe tužitelj se može pozvati na zakonski dosta široko određene okolnosti: trajna i teška poremećenost bračnih odnosa i prestanak faktične bračne zajednice u razdoblju duljem od godine dana. Tvrdnje istaknute u tužbi moraju se u parnici dokazati. Od ovlasti za tužbu izuzet je muž za vrijeme trudnoće žene ili dok njihovo dijete ne navrši godinu dana života kako bi se ženu koja treba roditi ili je nedavno rodila zaštitilo od psihofizičkog opterećenja, često prisutnog u brakorazvodnim parnicama, koje bi moglo naškoditi njoj ili njezinu djetetu. Isto tako, na taj način zakonodavac pruža zaštitu obitelji jer se u praksi često događa da brakovi budu spašeni upravo rođenjem djeteta. Dakako, ako je žena suglasna s tužbenim zahtjevom svoga muža, ona može i sama jednostrano podnijeti tužbeni zahtjev ili pak zajedno s mužem uputiti sudu sporazumni zahtjev za razvod braka. Naime, ako bračni drug izričito ne izjavi da osporava opravdanost tužbenog zahtjeva, smatra se da su bračni drugovi podnijeli sporazumni zahtjev za razvod braka. Neovisno o načinu pokretanja parnice, ako se razvodi brak s djecom, sud je dužan odlučiti s kojim će roditeljem dijete živjeti, o roditeljskoj skrbi i uzdržavanju.

Zakonik kanonskog prava navodi da je ženidbenu vezu moguće razriješiti oprostom od neizvršene ženidbe, u postupku uz pretpostavljenu smrt ženidbenog druga, Pavlovskom povlasticom i vikarskom vlašću rimskog prvosvećenika odnosno Petrovom povlasticom. Pavlovsku i Petrovu povlasticu nazivamo povlasticama vjere, jer se podjeljuju da bi dušama olakšale pristup i ustrajnost u kršćanskoj vjeri. Tvrde i izvršene se ženidbe, načelno, ne mogu razriješiti, no, usvoje li se određeni uvjeti, mogu se razriješiti, što smo vidjeli u ovom radu.

U Republici Hrvatskoj, bez obzira na načelnu nerazrješivost ženidaba u Katoličkoj Crkvi, neuspješni građanski brakovi sve češće završavaju razvodom, iako ne tako često kao u drugim zemljama u kojima Crkva nije tako važna interesna skupina s velikim utjecajem na društvo u cjelini. Razvoj suvremenih društava donio je sa sobom pravo na slobodu razvoda braka. Iako se Crkva zalaže za brak i obitelj, te temelji svoje učenje o ženidbi kao nerazrješivoj, zakonsko omogućivanje razvoda braka sporazumom, učinilo je brak kao nešto čemu se pristupa prilično olako bez dubljih razloga svoje volje da s nekom osobom sklope brak. Sloboda izbora svakog pojedinca uvelike je smanjila značenje braka kao utočišta koje će bračnim drugovima omogućiti socijalnu sigurnost i društveni status jer većina ljudi smatra da se emocionalna i ekonomska sigurnost može steći i u izvanbračnim zajednicama, stoga se nerijetko odlučuju na takav život. Ipak, o budućnosti braka kao instituta ne treba dvojiti, jer velika većina shvaća što brak predstavlja.

Literatura

ANTUNOVIĆ, I., *Sakrament ženidbe*, Zagreb, 2009.

ARAČIĆ, P., Djeca iz rastavljenih brakova i obitelji: njihova opterećenja i njihovi brakovi, u: *Crkva u svijetu*, 50(2015)2., 237-251.

ARAČIĆ, P., *Trauma rastave i razvoda braka u obitelji. Uzroci i posljedice. Kako dalje?*, Osijek, 2016.

ARAČIĆ, P., BALOBAN J., NIKODEM K., Važnost braka i obitelji u Hrvatskom društvu od 1999. do 2017.godine, u: *Bogoslovska smotra*, 89(2019.)2, 331-353.

BALOBAN, J., *Crkvenost i obitelj pred izazovima*, Zagreb, 2004.

BALOBAN, J., ČRPIĆ, G., JEŽOVITA, J. *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018.*, Zagreb, 2019.

BALOBAN, J., NIKODEM, K., ZRINŠČAK, S., *Vrednote u Hrvatskoj i Europi*, Zagreb, 2014.

BELIĆ, M., Pravna narav braka, u: *Bogoslovska smotra*, 23(1935.)3, 255-276.

BERLJAK, M., *Kanonski oblik ženidbe: povijesni razvoj – Zakonik kanonskoga prava 1983.* Zagreb, 1999.

BLAŽEVIĆ, V., *Ženidbeno pravo Katoličke Crkve*, Zagreb, 2004.

BRATKOVIĆ, M., Razvrgnuće braka u rimskom, kanonskom i suvremenom hrvatskom obiteljskom pravu, u: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 61(2011.)1., 110-150.

ČIČKOVIĆ, B., DŽINIĆ, I., Religioznost i stavovi o rastavi braka, u: *Crkva u svijetu*, 44(2009.)2, 167 – 191.

DŽINIĆ, I., Percepcija razvoda braka u kontekstu vjerničkog identiteta, u: *Obnovljeni život*, 64(2009.)4, 453– 474.

HORVAT, M., *Rimsko pravo*, Zagreb, 1962.

HRABAR, D., Poništaj braka – prijepori kanonskoga i obiteljskopravnog pogleda, u: *Ništavnost ženidbe: procesne i supstantivne teme*, Zbornik radova II. znanstvenog simpozija crkvenih pravника s međunarodnim sudjelovanjem, Zagreb, 2009., 37-56.

HRABAR, D., *Obiteljski zakon*, Narodne novine, Zagreb, 2004.

JURČEVIĆ, M., Biblijsko – teološki temelj nerazrješivosti ženidbe, u: *Riječki teološki časopis*, 31(2008.)1, 157-176. Rijeka, 2008.

Kodeks kanonskoga prava proglašen vlašću pape Benedikta XV., priredio: Matija Berljak, Zagreb, 2007.

KORAC, A., Pravo na sklapanje braka i osnivanje obitelji u Hrvatskoj, u: *Hrvatska obitelj na prekretnici*, Zagreb, 2001.,139–167.

MATIĆ, M., Poimanje braka u Starom zavjetu, u: *Obnovljeni život*, 49(1994.)6, 603–616.

NUIĆ, B. V., *Opće pravo Katoličke Crkve*, Zagreb, 1985.

OSTROŠKI, LJ., *Statistički ljetopis Republike Hrvatske 2018.*, Zagreb, 2018.

PRANJIC, P., *Posvetiteljska služba Crkve, Komentar 4.knjige ZKP*, Zagreb, 2016.

Prestanak braka, u: A. ROMAC (ur.), *Rječnik rimskog prava*, Zagreb, 1983., 462.

Rastava, u: V. PEZO (ur.), *Pravni leksikon*, Zagreb, 2007., 1872.

ROCK, B., C., Brak i obitelj, u: *Biblijski pogledi*, 47(1994.)2, 123-152.

REŠETAR, B., Brak u vjerskom obliku, s učincima građanskog braka, u: *Franjo Herman i Kodeks iz 1917. Suum cuique tribuere*, Đakovo, 2008.

ŠALKOVIĆ, J., *Obveze i prava vjernika laika (kann.224-231). Poslanje i djelovanje*, Zagreb, 2009.

ŠKALABRIN, N., *Ženidba*, Đakovo, 1995.

ŠIMOVIĆ I., Bračne smetnje u svjetlu obiteljskog kanonskog prava, u: *Bogoslovska smotra*, 85(2015.)1, 235-265.

TOMIĆ, C., Biblijska vizija ljubavi i braka, u: *Obnovljeni život*, 27(1972.)6, 548-561.

Zakonik kanonskoga prava proglašen vlašću Pape Ivana Pavla II., HBK, Zagreb, 1996.

Izvori:

https://earlychurchtexts.com/main/elvira/canons_of_elvira_01.shtml

(Posjećeno: 29.5.2020)